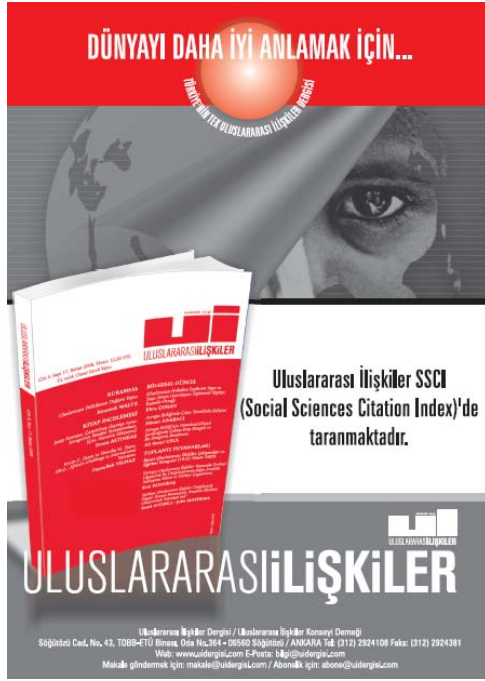

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme

Birgül Demirtaş Coşkun

Dr., Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Demirtaş Coşkun, Birgül, “Ankara ve Berlin’in Bosna Savaşı’na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 13 (Bahar 2007), s. 57-88.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*

Birgül DEMİRTAŞ-COŞKUN**

ÖZET

Bu çalışmada Bosna-Hersek'te 1992-1995 yılları arasında yaşanan savaş sırasında Türkiye'nin ve Almanya'nın izlediği dış politika karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. İki kutuplu sistemin yıkılmasıyla birlikte her iki ülkede de kimlik krizleri ortaya çıkmıştır; Türkiye Soğuk Savaş sırasındaki konumunu birdenbire kaybetmiş, Almanya ise beklenmedik bir şekilde yeniden birleşmesini sağlayabilmiştir. Bosna'da başlayan çatışmalar tam da bu döneme denk gelmiştir. Geleneksel kuramlar Türkiye'nin yeni dönemde yaşadığı iç sorunlar nedeniyle daha çok iç politikaya yöneleceğini; Almanya'nın ise, Türkiye'nin aksine, birleşmenin kazandırdığı dinamizmle dış politikada daha aktif bir tutum sergileyeceğini öngörmüştür. Ancak Bosna örnek olayında bunun tam tersinin gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu çalışmanın temel argümanı iki ülkenin Bosna'ya yönelik dış politikalarının oluşumundaki temel faktörlerden birinin eski devlet kimliklerini yeni dönemde de sürdürme amacı olduğudur.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Almanya, Bosna-Hersek, Balkanlar, Devlet Kimliği

The Policies of Ankara and Berlin toward the Bosnian War: A Comparative Analysis

ABSTRACT

This study analyses the foreign policies of Turkey and Germany toward the Bosnian War, that took place between 1992-1995, in a comparative perspective. Both states had to face an identity crisis in the wake of the phasing out of the bipolar system. Whilst Turkey, all of a sudden, lost its former status within the Western Bloc, Germany could be reunified in a relatively short period of time. The war in Bosnia took place at the very time when an important discussion was continuing about the new position of these aforementioned countries. In view of traditional International Relations theories Turkey, on the one hand, was expected to focus on its internal problems; Germany, on the other hand, was foreseen to pursue an active foreign policy thanks to the new dynamism acquired by reunification. However, what happened in the case of Bosnia was, in fact, the reverse. The main argument of this study is that one of the main factors shaping the foreign policies of Ankara and Berlin toward Bosnia was the ultimate intention to maintain their former state identities in the new era.

Keywords: Turkey, Germany, Bosnia-Herzegovina, Balkans, State Identity

* Bu konuyla ilgili ilk çalışmaları "A Comparative Study of Turkish and German Foreign Policies toward the Conflicts in Yugoslavia: A Search for Reconstruction of State Identities?" başlıklı doktora çalışmamı hazırlarken yapmıştım. Elinizdeki versiyon, o sırada başlayan araştırmaların farklılaşmış ve geliştirilmiş halidir.

** Dr., Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Eskişehir Yolu 20. km. Bağlıca Kampüsü, Bağlıca 06530, Ankara. E-posta: birguld@baskent.edu.tr. Önerileri ve eleştirileriyle makalenin geliştirilmesine katkıda bulunan hakemlere teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, makalenin hazırlanmasının çeşitli aşamalarında katkılarını ve teşekkürünü esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Çınar Özen'e müteşekkirim.

Giriş

İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle sadece Doğu Blokuna bağlı ülkeler değil, Batı Blokunun parçası olan ülkeler de hem iç hem de dış politikalarında önemli meydan okumalarla karşı karşıya kalmışlar ve uluslararası politikadaki yeni koşullara uyum sağlama zorunluluğunu hissetmişlerdir. Batı Blokunda yeni dönemden en çok etkilenen ülkelerden ikisi Türkiye ve Almanya'dır: Her iki ülke de Soğuk Savaş döneminde sınırlarının önemli bir kısmını Doğu Blokundaki ülkelere paylaşmışlar ve bu jeopolitik durum, ikisinin de dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayıp Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla devam eden süreçte Türkiye'nin uluslararası politikadaki yeni konumu farklı şekillerde değerlendirilmiş, aynı zamanda Ankara 1990'lardan itibaren yoğun iç politika sorunlarıyla da karşılaşmıştır. Federal Almanya ise beklenmedik kadar çabuk bir şekilde bölünmenin üstesinden gelerek Doğu Almanya'yla birleşmesini gerçekleştirmiş, böylece hem topraklarını genişletmiş hem de Avrupa'nın en fazla nüfusa sahip ülkesi haline gelmiştir. Her iki ülkenin de karşı karşıya kaldıkları bu radikal değişimler, yeni dönemde izleyecekleri dış politikalarıyla ilgili yeni tartışmalara yol açmıştır.

Bu makalede Almanya ve Türkiye'nin, eski Yugoslavya coğrafyasında yaşanan çatışmalar içinde en uzun süre devam etmiş olan Bosna Savaşı'na yönelik politikaları ele alınacaktır. Bunun için öncelikli olarak inşacı perspektif incelenecek ve bu yaklaşımın iki ülkenin Bosna politikalarının kuramsal açıklamasına katkıları ele alınacaktır. Birleşmeyle uluslararası sistemde gücü artan Almanya neden Bosna Savaşı'nı önlemek için aktif davranmamış ve liderlik rolü oynamaya soyunmamıştır? Öte yandan, eski stratejik önemi sorgulanmaya başlanan ve 1990'larda ciddi iç sorunlarla boğuşmak zorunda kalan Türkiye neden Bosna meselesinde aktif bir yaklaşım sergilemiş ve uluslararası toplumun politikalarına yön vermeye çalışmıştır? Çalışmada incelenecek başlıca araştırma soruları bunlardır.

Ankara ve Berlin'in Bosna politikaları şu ana kadar çok sayıda akademik çalışmada ayrı ayrı ele alınmıştır, ancak literatürde bu iki ülkenin uyguladıkları politikadaki farklılık karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmamıştır. Aynı zamanda Almanya'nın Bosna politikasını kuramsal olarak inceleyen çeşitli çalışmalar olmasına rağmen, Ankara'nın Bosna politikası Uluslararası İlişkiler teorileri açısından nadiren incelenmiştir. Bu çalışma, her iki ülkenin politikalarını karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışarak, inşacı kuramın analize katkılarını ele alacaktır.

Türkiye ve Almanya: Yeni Dönem, Yeni Zorluklar, Yeni Fırsatlar

Sovyetler Birliği'yle komşu olmasından ve Doğu Bloku devletlerine yakın bir coğrafyada bulunmasından dolayı Türkiye Soğuk Savaş yılları boyunca Batı ittifakı içinde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin Sovyet tehdidinin artık mevcut olmadığı yeni sistemde nasıl bir rol oynayacağı ve dış politikasını nasıl belirleyeceği hem ülke içinde hem de dışında sıklıkla gündeme gelen bir konu olmuştur. Türkiye acaba Batı sisteminin bir parçası olmayı sürdürecektir ve statükocu dış politikasını devam ettirecek miydi? Yoksa yüzünü yeni bağımsızlıklarını kazanan Türki cumhuriyetlere mi çevirecekti? Böyle bir ortamda patlak veren Körfez Krizi, ABD yönetiminin yeni dönemde Türkiye'ye bakışını etkilemiştir. Irak'la başgösteren sorunlar nedeniyle Washington, Ankara'nın bölgesel rolünün Ortadoğu'daki çıkarları için ne kadar önemli olduğunun farkına varmıştır. ABD'nin ünlü araştırma kuruluşlarından RAND Corporation tarafından yayınlanan *Turkey's New Geopolitics from the Balkans to Western China*¹ adlı kitapta Türkiye'nin artan önemi üzerinde durulmuştur. Türkiye'nin bölgesel bir güç olduğu görüşü savunulan çalışmada SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan koşulların Türkiye'yi daha da önemli kıldığı vurgulanmıştır. Gerek Ortadoğu'da başgösteren istikrarsızlıklar çerçevesinde Ankara'nın, Batı'nın - özellikle de ABD'nin - yanında olmasının sağladığı avantajlar ve yeni dönemde Türkiye'nin bölgesel güç olabileceğinin ifade edilmesi, gerekse SSCB sonrası dönemde ortaya çıkan Türki cumhuriyetlere Türkiye'nin model oluşturabileceğine inanılması Ankara'nın adeta parlayan bir yıldız olarak sunulmasını sağlamıştır.²

Philip Robins'e göreyse Türkiye'nin yeni dönemdeki stratejik rolü hem azalmış hem de artmıştır, çünkü Soğuk Savaş'ın bitmesiyle o dönemdeki konumunu kaybetmiş olsa da yeni gelişmeler sayesinde Türkiye kendi bölgesinde daha güçlü bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede Türkiye iki kutuplu sistemde kanat ülkesiyken yeni dönemde cephe ülkesine dönüşmüştür.³ Türkiye'nin yeni kazandığı önemin Ortadoğu'daki gelişmeler bağlamında özellikle ABD tarafından fark edildiğini belirten Robins'e göre Avrupa açısından aynı şey sözkonusu değildir. Bu arada dikkati çeken önemli bir konu da Ankara'nın Soğuk Savaş'ın bitmesini Batı blokunun diğer ülkeleri kadar büyük bir sevinç içinde karşılamaması ve

¹ Graham E. Fuller et. al., *Turkey's New Geopolitics from the Balkans to Western China*, Boulder, Westview Press, 1993.

² Shireen Hunter, "Bridge or Frontier? Turkey's Post-Cold War Geopolitical Posture", *The International Spectator*, Cilt 34, No 1, 1999, s. 71-73; Ian O. Lesser, "Turkey's Strategic Options", *The International Spectator*, Cilt 34, No 1, 1999, s. 87.

³ Philip Robins, *Suits and Uniforms, Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Seattle, University of Washington Press, 2003, s. 12.

Soğuk Savaş sonrası dönemin normatif değerlerine kendisini adapte etmekte zorlanmasıdır. Bir başka deyişle, Ankara, 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında Batı dünyasında yaşanan zafer coşkusundan uzak kalmıştır.⁴ Bu da göstermektedir ki Türkiye yeni dönemde ortaya çıkan belirsiz durumdan çekinmiş ve ortaya çıkan konjonktürün ne gibi gelişmelere yol açacağını anlayamamanın sıkıntısını yaşamıştır.

Bu çalışma yeni dönemde Türkiye'nin sadece belirsizlikler, istikrarsızlıklar ve risklerle karşı karşıya olduğu görüşünü öne sürmemekte, aksine Ankara'nın karşısına yeni birtakım fırsatlar çıktığı fikrini de ortaya koymaktadır. Huntington "Medeniyetler Çatışması" makalesinde Türkiye'nin Türki cumhuriyetlerin lideri olabileceği görüşünü öne sürmüş ve "Mekke"yi reddeden, "Brüksel" tarafından reddedilen Ankara'nın yüzünü "Taşkent"e döneceği varsayımında bulunmuştur.⁵ Gerçekten de dağılmanın ilk dönemlerinde Rusya, kendi iç sorunlarıyla uğraşmak zorunda olduğu için bu ülkenin yakın çevresi üzerindeki etkinliği azalmış, böyle bir ortamda, Türkiye, özellikle ABD tarafından bu coğrafya için model ülke olarak nitelendirilmiştir. Ancak, ilerleyen yıllarda bu bölgede Rusya'nın tekrar etkili olmaya başlaması ve bu ülkelerin yeni bir "büyük ağabey" istememelerinin anlaşılması gibi nedenlerden dolayı Türkiye'nin bu cumhuriyetlerle çok yakın işbirliği gerçekleştiremeyeceği kısa bir süre sonra anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, 1990'ların ilk dönemlerini inceleyen çalışmaların bir kısmı Türkiye'nin bölgesinde yükselen bir güç olduğunu savunurken, kimisi ise Ankara'nın global rolünün düşüşe geçmesine vurgu yapmıştır. Bu çalışmanın temel hipotezlerinden biri her ne kadar ABD'nin algılamasına göre Türkiye'nin Orta Doğu ve Orta Asya bağlamında yeni bir önem kazandığı düşünülebilirse de bunun daha önce ülkenin oynadığı global rolden farklı değerlendirilmesi gerektiğidir. Buna gerekçe olarak Avrupa'daki farklı değerlendirmeler ve AB'nin yeni dönemde yüzünü Doğu'ya çevirmesi gösterilebilir. Avrupa Birliği'nin (AB) genişleme sürecinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini öncelik olarak belirleyerek, Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna olumlu yanıt vermemesi, AB'nin yeni dönemdeki tutumunu göstermesi açısından önemlidir. Buna ilave olarak Türkiye için öngörülen yeni rol, daha çok soyuttur ve nasıl gerçekleştirilebileceği belirsizdir. Örneğin Türki cumhuriyetler için model olabileceği vurgulanırken bunun fiili olarak nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda belirsizlik mevcuttur.

Dış politikada ortaya çıkan belirsiz konumun yanısıra Türkiye bu dönemde ayrıca iç politikasında da çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Et-

⁴ Ibid.

⁵ Samuel Huntington, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, Cilt 72, No 3, Yaz 1993, s. 42.

nik ayrılıkçılık ve İslamcı siyasi akımların güçlenmesi gibi ciddi iki sorun, iç siyaset sahnesinde yarattıkları güçlüklerin yanında Türkiye'nin dış politikasında da yansımalarını bulmuştur. Her iki hareket de Türkiye'nin mevcut devlet kimliğine karşı çıkarak, yeni bir kimlik empoze etmeye çalışmışlardır. Etnik ayrılıkçı gruplar Türkiye'nin devlet kimliğindeki "Türklük" ögesine karşı çıkarken, İslami gruplar Türkiye'nin İslami bir kimliğe bürünmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Siyasi İslam meselesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana gündemde olan bir konu olmasına rağmen 1990'lardan itibaren Türk kamuoyunda daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Refah Partisi'nin 1984'deki yerel seçimlerden beri katıldığı tüm seçimlerde oy oranlarını arttırması dikkati çekmiş⁶ ve "irtica" devlet kurumlarının giderek daha fazla dikkatle izlediği bir mesele haline gelmiştir. Bu bağlamda 1992 yılında yayımlanan Milli Siyaset Belgesi'nde bu meselenin "ciddi bir tehlike" olarak değerlendirilmesi yönetici elitlerin İslam'ın siyasallaşması konusunu laikliğe tehdit olarak algılamalarının neticesi olarak değerlendirilebilir.⁷ Bu konu, Refah Partisi'nin 1994'deki yerel ve 1995'teki genel seçimlerden birinci parti olarak çıkması sonucunda daha da ciddi bir tehlike olarak değerlendirilmiş ve 1990'ların ikinci yarısında daha da fazla tartışılmaya başlanmıştır. Bosna Savaşı'nın meydana geldiği 1990'ların ilk yarısında ise irtica meselesinin Türkiye'nin yönetici elitleri tarafından giderek daha dikkatli bir şekilde izlenmeye başlandığı ve iç politika gündemine daha fazla girdiği belirtilebilir. Kısacası, Bosna Savaşı'nın ilk yıllarında İslam'ın siyasallaşması ciddi bir sorun olarak görülmezken, özellikle savaşın son iki yılı olan 1994 ve 1995'te yapılan seçimlerle birlikte bu konu Türkiye'de giderek daha çok tartışılmaya başlanmıştır.

Belirtilen dönemde Almanya'nın durumu Türkiye'den oldukça farklıdır. Soğuk Savaş döneminde ikiye bölünmüş olan Almanya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ekim 1990'da yeniden birleşebilmiştir. İki Almanya'nın yeniden tek bir devlet haline gelmesi ülkenin uluslararası politikadaki konumunu da güçlendiren bir etken olmuştur. Ancak özellikle ekonomik alanda Berlin yönetimi birleşmeden kaynaklanan sorunlar yaşamış ve eski Doğu Alman eyaletlerinin Batı Almanya refah standardına ulaştırılması için büyük çaba sarfetmiştir.

Uluslararası sistemde ortaya çıkan yeni durum ve bunun Almanya'ya etkileri Almanya'da devlet kimliğiyle ilgili değişik söylemlere yol

⁶ Heinz Kramer, *A Changing Turkey, The Challenge to Europe and the United States*, Washington, D. C., Brookings, 2000, s. 55; İhsan D. Dağı, "Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and the Westernization", *Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, 2005, s. 25.

⁷ Gencer Özcan, "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi", Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul, Bük, 2000, s. 76.

açmıştır. Temel soru şu şekilde şekillenmiştir: Birleşik Almanya Avrupa entegrasyonunu dış politikasının temel yörüngesine oturtmaya devam etmeli midir yoksa Berlin daha bağımsız bir dış politikaya mı sahip olmalıdır? İlk görüşün taraftarlarına göre Almanya birleşse de Avrupa yolundan sapmamalı ve Avrupa Birliği'ni genişletme ve derinleştirme çabalarında liderlik rolü oynamaya devam etmelidir. Almanya, Avrupa entegrasyonu sayesinde yeniden uluslararası topluma entegre olabilmiş ve ekonomik mucizesini gerçekleştirebilmiştir. Dolayısıyla sonuçları ülke için tamamen olumlu olan bir süreci geriye çevirmenin bir anlamı yoktur.⁸ İkinci perspektifi savunanlar ise büyüyen Almanya'nın eski politikalarını devam ettirmesinin anlamsız olduğunu belirtmiş ve Berlin'in dış ilişkilerinin artık "normalleşmesi" gerektiğini savunmuştur. Burada "normalleşme" kavramı, Almanya'nın AB'den bağımsız bir şekilde "dış çıkarlar"ını belirlemesi ve buna göre hareket etmesi şeklinde tanımlanmıştır.⁹ Bu görüşü savunanlara göre ülke, tarihi geçmişinin kendisini kısıtlamasına daha fazla izin vermemeli ve geleceğe dönük daha aktif kararlar almalıydı. Bu gruba göre AB, Almanya'nın dış politika alternatiflerini kısıtlamakta ve Almanya'nın gerçek çıkarlarının neler olduğunu belirlemesini güçleştirmekteydi. Fransa ve İngiltere'nin kendi çıkarlarını ön planda tuttuklarını belirten bu görüşün savunucularına göre, Berlin de AB içinde kalmaya devam etmeli, ama gerekli durumlarda politikalarını daha bağımsız belirleyebilmeliydi.

1990'ların ilk yıllarında Yugoslavya'da dağılma süreci patlak verdiği zaman hem Almanya hem de Türkiye yeni uluslararası koşullarda dış politikalarını nasıl şekillendirmeleri ve yeni kimliklerini nasıl oluşturmaları gerektiğini yoğun bir şekilde tartışmaktaydı. Yugoslavya'da yaşanan savaşlar her iki ülkenin de öncelikli olarak ele almak zorunda olduğu bir sorun haline gelmiştir.

Devlet Kimliği ve Dış Politika

Bu makalede, temel ilkeleri esas olarak Alexander Wendt tarafından belirlenen inşacı kuram¹⁰ kullanılacaktır. Wendt'in "sosyal inşacı kuram" (*social constructivism*) ya da "uluslararası sisteme inşacı kuram açısından yaklaşım" (*a constructivist approach to the international system*) adını verdiği bu perspektif, bir yandan somut faktörlerin, diğer yandan da dü-

⁸ Walter L. Bühl, "Gesellschaftliche Grundlagen der deutschen Außenpolitik", Karl Kaiser ve Hanns W. Maull (der.), *Deutschland neue Außenpolitik, Band I, Grundlagen*, Münih, Oldenbourg Verlag, 1994, s. 179; Hanns W. Maull, "Germany and Japan: The New Civilian Powers", *Foreign Affairs*, Cilt 69, No 5, 1990, s. 91-106.

⁹ Normalleşme tezinin ayrıntılı incelemesi için bkz. Christian Hacke, *Weltmacht wider Willen, Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin, Ulstein, 1993.

¹⁰ İngilizcesi "constructivism" olan bu kavramın Türkçe karşılığını bulmam konusunda yardımcı olan Doç. Dr. Pınar Bilgin'e teşekkür ederim.

şüncelerin, normların ve kimliklerin önemine vurgu yapmaktadır. Wendt'in geliştirdiği inşacı kuramın iki temel özelliği şu şekilde özetlenebilir: İlk olarak, devletlerin içinde buldukları uluslararası ortam sadece maddi öğelerden değil, aynı zamanda ve hatta büyük ölçüde sosyal faktörlerden meydana gelmektedir. İkinci olarak ise, devletlerin kimliklerini ve çıkarlarını belirleyen de bu sosyal yapıdır.¹¹ Uluslararası politikada nasıl bir durumun geçerli olacağı sistemin sosyal niteliklerinin neler olduğuna bağlı olacaktır.

Devletlerin otomatik olarak kendiliklerinden herhangi bir hedefleri olmadığını belirten inşacı kurama göre bu aktörlerin amaçlarını anlayabilmek için öncelikle çıkar ve kimlik kavramları üzerinde durulmalıdır. Çıkar kavramını kimlik meselesiyle sıkı bir şekilde bağdaştıran inşacı kurama göre sabit bir "ulusal çıkar" yoktur. Wendt'e göre "aktörlerin ne yaptıklarıyla ne oldukları" arasında bir ilişki mevcuttur.¹² Ne insan doğasından ne iç siyasi yapıdan ne de uluslararası sistemin kendisinden kaynaklanan uluslararası bir anarşi söz konusudur. Aslında tüm mesele uluslararası sistemde bilginin nasıl dağıldığı ve devletler arasındaki etkileşimin nasıl şekillendiğidir. Bunda da devlet kimliği faktörünün rolü büyüktür.

Devlet kimliği kavramını şu şekilde tanımlamak mümkündür: "Devletin kamuya yönelik davranışları ve idealleriyle ifade edilen bir devletin doğası ve amacıyla ilgili inançlar".¹³ Kısacası bir devletin kimliği kendisiyle diğer devletler arasına sınır koyulmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda ayrıca bir devletin hakları ve sorumlulukları ile başka aktörlere attığı anlam da devlet kimliğinin bir parçasıdır.¹⁴ Bir başka deyişle devlet kimliği esas olarak bir devletin kendisini uluslararası politikada nerede gördüğü ve diğer aktörlere göre kendisini nasıl konumlandığıyla doğrudan bağlantılıdır. Campbell'a göre devlet kimliğiyle dış politika arasında ciddi bir bağlantı bulunmaktadır,¹⁵ çünkü devletler ancak dış politikaları vasıtasıyla mevcut kimliklerini devam ettirebilirler

¹¹ Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, s. 309; Jeffrey T. Checkel, "The Constructivist Turn in International Relations Theory", *World Politics*, Cilt 50, No 2, Ocak 1998, s. 325; Ronald L. Jepperson, Alexander Wendt ve Peter J. Katzenstein, "Norms, Identity and Culture in National Security", Peter J. Katzenstein (der.), *The Culture of National Security, Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996, s. 33.

¹² Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt 46, No 2, 1992, s. 424. (Vurgu orijinal metinden alınmıştır.)

¹³ Marc Lynch, "Abandoning Iraq: Jordan's Alliances and the Politics of State Identity", *Security Studies*, Cilt 8, No 2-3, 1998-1999, s. 349.

¹⁴ Glenn Chafetz, Michael Spirtas ve Benjamin Frankel, "Introduction: Tracing the Influence of Identity on Foreign Policy", *Security Studies*, Cilt 8, No 2-3, 1998-1999, s. VIII.

¹⁵ David Campbell, *Writing Security, United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Manchester, Manchester University Press, 1992, s. 76.

veya yeni bir kimlik kazanabilirler. Ancak diğer devletlerle ilişkileri sayesinde uluslararası topluma kendilerini kabul ettirmeye çalışırlar. Özellikle bir devlet, kimliğini yeniden oluşturma ihtiyacı hissettiğinde dış politikayı bu amaçla kullanmaya çalışabilir. Bu nedenle özellikle bir devletin kimliğini yenileme ihtiyacı hissettiği zamanlarda devlet kimliği ile dış politika ilişkisinin güçlenmesi ve bu çerçevede inşacı kuramın açıklama gücünün daha fazla olması beklenebilir.¹⁶

Özetleyecek olursak inşacı kuram açısından yaklaşıldığında devlet kimliğini bağımsız değişken, dış politikayı ise bağımlı değişken olarak ele aldığımızda devletlerin kendilerini diğer aktörlere göre nasıl tanımladıklarının ve konumlandıklarının çıkarlarının belirlenmesinde büyük rol oynadığı ifade edilebilir. Kimlikle doğrudan orantılı bir şekilde belirlenen çıkarlar da uygulanacak dış politika davranışı üzerinde karar verilmesinde temel rolü oynamaktadır.

Bu makalenin temel varsayımlarından biri Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye'nin devlet kimliğinin Batı'ya dönük olduğu ve temel hedefinin Batı dünyasıyla bütünleşmek olduğudur. Diğer yandan, Alman devleti kendi kimliğini Avrupa Topluluğu'yla özdeşleştirmekte ve "Avrupalılık"ı temel değer olarak benimsemektedir. İkinci varsayım ise Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Türk ve Alman devletlerinin kimliğinin hem içeride hem de dışarıda sorgulanmaya başlandığıdır.

Türkiye'nin ve Almanya'nın devlet kimliğinin dış politikanın belirlenmesinde etkili olup olmadığını anlamak için ise şu sorulara cevap bulunmaya çalışılmalıdır: a) Karar alıcıların ülkenin dünyadaki yerini açıklamak için üzerinde ısrarla durdukları bir kimlik var mıdır? b) Dış politika davranışı, vurgulanan söyleme ve dış politika kimliğine uygun mudur? c) Üzerinde durulan devlet kimliğine karşı bir davranış veya söylem ülke içinde tepkilere yol açmış mıdır?¹⁷ Eğer incelenmekte bulunan iki devlette dış politika elitinin üzerinde durduğu baskın bir devlet kimliği söylemi varsa ve politika oluşturulurken de bu söyleme uygun davranılıyorsa, ayrıca farklı yönde bir davranış yoğun eleştiriyle karşılaşıyorsa o zaman analiz ettiğimiz örnek olayda inşacı kuramın geçerli olduğunu belirtmek mümkün olacaktır.

Türkiye ve Bosna Savaşı

Yugoslavya'da parçalanma sinyalleri ilk başgösterdiğinde diğer pekçok devlet gibi Türkiye de ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasını des-

¹⁶ Checkel, "The Constructivist Turn", s. 346.

¹⁷ Thomas Banchoff, "German Identity and European Integration", *European Journal of International Relations*, Cilt 5, No 3, 1999, s. 277.

teklemiş ve Hırvatistan ve Slovenya'da başlayacak bir dağılma sürecinin bu cumhuriyetlerle sınırlı kalmayacağına inanmıştır. Çatışmaların durmaması ve AB'nin Hırvatistan ile Slovenya'yı tanımamasının ardından, 6 Şubat 1992'de Hırvatistan, Slovenya, Bosna ve Makedonya'nın dördünü birden tanıyan Ankara, aynı yılın Ağustos ayında da bu ülkelerle diplomatik ilişkiye başlamıştır.¹⁸ Böylece Türkiye, Bulgaristan'ın ardından Bosna'yı tanıyan ikinci ülke olmuştur.

Aslında Bosna'da ortaya çıkan savaş en azından kısa ya da orta vadede doğrudan Türkiye'nin güvenliğini tehdit edebilir durumda değildi. Sonuçta Bosna, coğrafi olarak Türkiye'ye çok da yakın sayılmazdı ve orada yaşanan çatışmaların öngörülebilir bir gelecekte Türkiye'ye sıçraması pek de muhtemel gözüküyordu. Philip Robins, esas olarak, kimlik ve "yumuşak politika" meselelerinden dolayı Türkiye'nin Bosna'yla ilgilenmek durumunda kaldığını belirtmektedir.¹⁹ Bu bağlamda, Türkiye'nin Bosna Savaşı'nın bir dinler arası savaş şeklinde görülmesinin AB'yle ilişkileri etkilemesinden ve bununla bağlantılı olarak Türk kamuoyunun Avrupa'yla ilgili düşüncelerinin olumsuz dönmelerinden endişe ettiği belirtilebilir. Ayrıca Bosna'dan olası bir göç dalgasının yaratacağı ekonomik, siyasi ve sosyal sorunların da kaygıya sebep olduğu düşünülebilir.²⁰ Bir başka deyişle, Türkiye'nin Bosna'ya ilgi duymasının nedeni daha çok askeri ve stratejik çıkarları kapsayan "sert politika" konuları değil; aksine kimlik kaygıları ve göç sorunu gibi daha çok "yumuşak politika" konularıydı.

Bu arada, Türk karar alıcıların o dönemde üzerinde durdukları unsurlardan biri Boşnak liderliğiyle işbirliği yapılması ve Boşnak liderinin güvenliğinin sağlanmasıydı. Bu bağlamda, Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç'le ilişkiler özel bir yer tutmakta ve Sırların Boşnak lidere yönelik tutumları dikkatle izlenmekteydi. Yugoslav ordusunun Mayıs 1992'de İzzetbegoviç'i tutuklaması üzerine Ankara'daki hükümet hemen harekete geçmiş ve bu durumun kabul edilemez olduğunu dile getirmiştir.²¹

Bosna Savaşı boyunca Türkiye'nin tüm etkisini kullanarak harekete geçirmeye çalıştığı kurumlardan biri İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) olmuştur. Çatışmalar başladığında İKÖ dönem başkanı olan Türkiye, olağanüstü toplantı düzenlenmesi çağrısında bulunmuş ve bu çağrının olumlu karşılık bulması üzerine 17-18 Haziran 1992 tarihleri arasında dışişleri bakanları nezdinde düzenlenen toplantıda Birleşmiş Millet-

¹⁸ <http://www.turkishembassy.org> (2 Temmuz 2004)

¹⁹ Robins, *Suits and Uniforms*, s. 344-345.

²⁰ Ibid.

²¹ "İnönü: 'Bosna'da durum vahim' ", *Milliyet*, 4 Mayıs 1992; "Demirel BM'den müdahale istedi", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1992.

ler'den (BM) Sırp saldırılarının durdurulması için gerekli önlemleri alması istenmiştir.²²

Türkiye'nin savaş sırasındaki önemli inisiyatiflerinden birisi de, Ağustos 1992'de oluşturduğu, hem diplomatik hem de askeri önlemleri kapsayan "Eylem Planı"dır. Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi üyelerine sunduğu plan ilk aşamada Sırp güçlerine karşı diplomatik bazı önlemlerin alınmasını savunuyordu. Plan, sözkonusu diplomatik önlemlerin başarısız olması durumunda askeri önlemlerin alınmaya başlanması gerektiğini ifade etmekteydi.²³ Buna göre Sırp tarafının bu önerileri kabul etmemesi halinde seçilen Sırp hedefleri hava saldırılarıyla vurulmalıydı. Türkiye'nin savaşın erken sayılabilecek bir aşamasında böyle bir plan geliştirmesi, Bosna sorununun çözümünde inisiyatif almak istediğinin bir göstergesidir.

Türkiye'nin Bosna'da savaşın sona ermesi için askeri yöntem kullanma konusundaki politikası hem zaman içerisinde hem de siyasi aktörler arasında değişim göstermiştir. Çatışmaların başladığı ilk dönemlerde hükümet bu konuda oldukça temkinli davranırken ve konuyu uluslararası kuruluşların gündeme almalarına öncülük etmeye çalışırken, Cumhurbaşkanı Özal daha ilk dönemden itibaren askeri müdahale seçeneğine çok daha sıcak bakmıştır, ki bu durum da zaman zaman hükümetle cumhurbaşkanlığı arasında ciddi gerginliklere yol açmıştır. Cumhurbaşkanı Özal'a göre bu coğrafyada bir Osmanlı mirasının mevcut bulunması nedeniyle Ankara'nın bölge için ahlaki bir sorumluluğu mevcuttu.²⁴ Bu bağlamda Şaban Çalış, Bosna Savaşı sırasında Türkiye'nin yıllardır unutmaya çalıştığı Osmanlı mirasını hatırlamak zorunda kaldığını belirtmekte ve Türkiye kabul etse de etmese de bu mirasın hem Türkiye'de hem de diğer Balkan ülkelerinde yaşamakta olduğunu ifade etmektedir.²⁵

²² İKÖ'nün İstanbul'daki toplantısıyla ilgili olarak bkz. İsmail Soysal ve Şule Kut, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek: Olaylar-Belgeler, 1990-1996*, İstanbul, OBIV-ISIS, 1997, s. 23.

²³ Tamil Bora, *Bosna-Hersek, Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası*, İstanbul, Birikim, 1999, s. 304.

²⁴ Sedat Ergin, "Özal'dan Bush'a: Bosna'ya askeri müdahale yapalım", *Hürriyet*, 17 Mayıs 2002; "Özal'dan müdahale çağırısı", *Milliyet*, 4 Haziran 2002; Ertuğrul Özkök, "Özal'ın Bosna planı", *Hürriyet*, 26 Ağustos 1992.

²⁵ Osmanlı mirası ve Türkiye'nin Balkanlar politikası konusunda daha fazla bilgi için bkz. Şaban H. Çalış, *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler, Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi, 2001. Cengiz Çandar'a göre ise Türkiye "tarihle barışmak" durumundadır ve Bosna Hersek sorununda aktif olmak zorundadır: Cengiz Çandar, "Türkiye, Bosna-Hersek ve 'Tarihle Barışmak'...", *Yeni Türkiye*, Cilt 1, No 3, Mart-Nisan 1995, s. 282-284. Gencer Özcan ise Türkiye'nin Balkanlar'a yönelik politikası oluşturulurken Osmanlı geçmişine vurgu yapılmasının sakıncalarına değinmektedir: Gencer Özcan, "Continuity and Change in Turkish Foreign Policy in the Balkans", Günay Göksu Özdoğan ve Kemâli Saybaşı, *The Balkans: A Mirror of the New International Order*, İstanbul, Eren, 1995, s. 292-293.

Buna karşın, savaşın şiddetinin dinmemesi ve uluslararası toplumun da caydırıcı herhangi bir önlem alamaması, zaman içerisinde hükümetin sınırlı bir askeri müdahale seçeneğine daha sıcak yaklaşmaya başlamasına yol açmıştır. Mayıs 1992'den itibaren gözlemlenen bu tutum, uluslararası bir kuruluş, tercihen BM, kapsamında bir müdahale gerçekleştirilmesini ve Türk askerlerinin de sorumluluklarını yerine getirerek bu güce katılmasını öngörmekteydi. Türkiye bu konudaki inisiyatifi en başta ABD'den beklemekte ve esas olarak güç kullanımından önce güç tehdidinin Sırları caydırmada etkili bir rol oynayacağına inanmaktaydı.

AT'nin Bosna sorununun çözümüne yönelik olarak düzenlediği Londra Konferansı'na Türkiye'yi davet etmesi, Ankara'da önemli ve anlamlı bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu konferansa esas olarak eski Yugoslavya coğrafyasındaki çatışmanın tarafları ve AT üyesi ülkeler katılıyorken Ankara'nın da davet edilmesi Türkiye'nin yeni konumuyla ilgili çeşitli yorumlara yol açmıştır. 26-27 Ağustos 1992'de düzenlenen konferansa Ankara'nın da davet edilmesi, Türkiye'nin sergilediği aktif Bosna politikasının ve bölgedeki öneminin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bu duruma yol açan bir başka etken olarak da Türkiye'nin İKÖ'deki etkinliği görülmüştür.²⁶ Bir başka deyişle, Türkiye Balkanlar'da etkin oldukça Avrupa nezdinde değeri artmaktaydı. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Londra'daki görüşmelerde İKÖ'den aldığı gücü kullandığını belirtmiştir. Türkiye ayrıca Londra Konferansı'nın sonuçları hakkında İKÖ üyelerini bilgilendirerek, İslam dünyasıyla Avrupa arasında bir köprü rolü oynamıştır. Öte yandan, Türkiye'nin bu yoğun dış politika gündemiyle uğraştığı dönemlerde, Körfez Savaşı sonrası giderek yoğunlaşan PKK sorunuyla mücadele etmek zorunda olduğu unutulmamalıdır. İçte PKK saldırıları ve artan Kürt milliyetçiliğiyle baş etmek zorunda olan Türkiye, aynı zamanda dışta da yoğun bir dış politika gündemiyle uğraşmak zorunda kalmıştır, ama buna rağmen etkin bir politika izlemeye çalışmıştır. Bu politikanın arkasında yatan nedenlere bakıldığında Türkiye'nin Batılı devlet kimliğini devam ettirmek istemesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye yeni dönemde de Avrupa güvenliği açısından önemli olduğunu düşünmekte ve Bosna Savaşı sayesinde de bunu gösterebilmekteydi. Türkiye etkili politikalar izlemeye çalıştıkça Batı nezdinde daha çok değer kazanmış ve Avrupa kıtasında meydana gelen bir çatışmanın çözümünde Ankara'nın katkılarının vazgeçilemez olduğu Batı tarafından anlaşılmıştır.

²⁶ Ertuğrul Özkök, "Türkiye artık masaya oturuyor", *Hürriyet*, 14 Ağustos 1992. Balkan Konferansı'yla ilgili daha fazla yorum için bkz. Sami Kohen, "Bosna için yeni Türk girişimi", *Milliyet*, 19 Kasım 1992; Nazmi Akman, "Ankara'dan olumlu girişim", *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1992, Cengiz Çandar, "Balkan perhizi, Kıbrıs lahanası turşusu", *Sabah*, 28 Kasım 1992.

Türkiye'nin Bosna'yla ilgili bir başka inisiyatifi de Kasım 1992'de İstanbul'da düzenlenen Balkan Konferansı olmuştur. Türkiye böylece hem savaşın komşu ülkelere yayılması tehlikesini gündeme getirmek hem de askeri müdahale seçeneğini vurgulamak istemiştir. Robins'in dikkat çektiği üzere Türkiye'nin bu konferansı ABD'nin pek rızası olmasa da gerçekleştirmesi önemlidir.²⁷ Bu da Türkiye'nin gerekli gördüğü durumlarda, önemli bir ortak olarak algıladığı ABD'ye rağmen diplomatik inisiyatif alabildiğini göstermektedir. Dışişleri Bakanı Çetin, Türkiye'nin çözüm için dünyayı beklemeden inisiyatif almaya karar verdiğini açıklamıştır.²⁸ Balkan Konferansı, bölge ülkelerini kritik bir ortamda bir araya getirmesi ve aralarında görüş alışverişi sağlaması açısından önemlidir.

Uluslararası toplumun sorunun çözümü yolunda yeterince aktif bir tutum takınmadığını düşünen Türkiye, en azından Boşnaklar üzerindeki ambargonun kaldırılması için çağrıda bulunmaya başlamıştır. Yugoslavya'ya uygulanan ambargodan esas olarak Boşnakların zarar gördüğünü öne süren Türkiye, Boşnak halkına ambargonun kaldırılması için hem ABD'nin hem de İKÖ'nün desteğini almaya çalışmıştır. Nitekim Pakistan'ın Karaçi kentinde düzenlenen İKÖ zirvesinde bu yönde ortak bir karar da alınmıştır.²⁹ Boşnaklara ambargonun kaldırılmasıyla ilgili olarak Ankara, BM Güvenlik Konseyi üyeleri nezdinde de harekete geçmiş, Cumhurbaşkanı Demirel Haziran 1993'te daimi üyelere Rusya, Fransa, Çin ve İngiltere'ye mektup yazarak Boşnaklar üzerindeki silah ambargosuna son verilmesi çağrısında bulunmuştur. Demirel aynı zamanda ABD'den bu konuda öncü rolü oynamasını istemiştir. Türkiye, ayrıca, Almanya, Mısır ve Suudi Arabistan liderlerine de benzer bir çağrıda bulunmuştur.³⁰ Bir dönem Türk basını Türkiye'nin tek taraflı olarak ambargoyu kaldırmayı düşündüğünü iddia etse de Türk yetkilileri bu iddiayı reddetmiştir.³¹ Türk dış politikasının genel olarak inisiyatif almaktan çekindiği ve statükocu bir yaklaşımı benimsediği hatırlanacak olursa Bosna'yla ilgili ambargonun kaldırılması için uluslararası toplum nezdinde harekete geçmesi dikkat çekicidir.

Bu dönemde tartışılan bir başka konu ise Türkiye'nin Bosna'ya gizlice silah gönderip göndermediği meselesidir. Çetin bu yöndeki soruları cevapsız bırakmayı tercih etmiş olsa da,³² eski Genelkurmay Başkanı

²⁷ Robins, *Suits and Uniforms*, s. 360.

²⁸ Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in açıklamasının orijinali şu şekildedir: "Türkiye dünyadan medet ummadan inisiyatif almaya karar vermiştir." Aktaran Selin Çağlayan, "Ankara'nın kâbusu: Balkan Savaşı...", *Hürriyet*, 23 Kasım 1992.

²⁹ "Türkiye çatışmaların ortasında", *Milliyet*, 28 Nisan 1993.

³⁰ "Bosna için Çankaya devrede", *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1993.

³¹ Selin Çağlayan, "Ambargoyu kaldırıyoruz", *Hürriyet*, 27 Temmuz 1995; "Dünya ile beraber hareket edeceğiz", *Cumhuriyet*, 29 Temmuz 1995.

³² Nur Batur ve Nilüfer Yalçın, "Ankara'dan 2 aşamalı plan", *Milliyet*, 7 Ağustos 1992.

Doğan Güreş görevden ayrıldıktan sonra 1994 sonlarında yaptığı bir açıklamayla gizli silah sevkiyatını teyit etmiş, ancak bunların yüzde 90'ının Hırvatistan'ın eline geçtiğini belirtmiştir.³³

Her ne kadar Ankara bu dönemde esas olarak Boşnaklar'a destek olmaya ve onların durumunu uluslararası kurumlarda dile getirmeye çalışmış olsa da, Hırvatlarla da iletişim kanallarını sürekli açık tutmaya çalışmış ve savaş başladıktan yaklaşık bir yıl sonra ortaya çıkan Hırvat-Boşnak anlaşmazlığının ortadan kaldırılması için çaba sarfetmiştir.³⁴ Boşnaklarla Hırvatlar arasında çatışmalar devam ederken Türkiye iki tarafı barıştırmaya çalışmıştır.³⁵ Çetin Boşnak-Hırvat görüşmelerine katılabilmek amacıyla iki kez Saraybosna'yı ziyaret etmiş ve bu sayede Türkiye Balkanlar'da sadece Müslümanların koruyucusu olduğu şeklindeki imajından da bir nebze olsun sıyrılabilmektedir. Böylece Ankara, Hırvat tarafıyla da yakın diyalog kurarak sadece Boşnaklarla ilgilenmediğini de göstermiştir.

Bu konuyla ilgili bir başka gelişme de Başbakan Tansu Çiller'in Pakistanlı meslektaşı Benazir Butto ile birlikte Şubat 1994'te bölgeye düzenlediği ziyaret olmuştur. Batı yönelimli iki bayan liderin ziyareti dünya medyasının ilgisini çekmiş ve dikkatleri tekrar Bosna'da yaşananlara çekmiştir. Ziyaretleri sırasında Saraybosna Deklarasyonu adlı bir bildiri yayımlayan iki lider, dünyaya Bosna'nın yok olmasına seyirci kalınmaması çağrısında bulunarak, Güvenlik Konseyi'nden aldığı tüm kararları uygulamasını istemiştir. Bu bağlamda hem Almanya hem de Fransa Dışişleri Bakanlarının Türkiye'den tarafları çözüm yolunda ikna etmeye çalışmasını istemesi oldukça önemlidir.³⁶ Bu sayede Ankara yönetimi, aktif dış politikanın Türkiye'yi sorunun çözümüne katkıda bulunan önemli bir aktör haline getirdiğinin farkına varmıştır. Gerçekten de Şubat 1994'de Boşnak ve Hırvat tarafları arasında ateşkesin sağlanması ve bir sonraki ay Washington'un arabuluculuğunda Boşnak-Hırvat federasyonunun kurulmasında Türkiye de etkili olmuştur. Nitekim federasyon anlaşmasının ABD'deki imza törenine Türkiye'nin davet edilmesi de bu açıdan önem taşımaktadır. Bu durum aynı zamanda Batı dünyasının Türkiye'nin Bosna'da oynadığı rolün farkına vardığını ve Türkiye'yi "Balkan denklemi"nin içinde gördüğünü göstermektedir.³⁷

³³ "Bosna'ya silah gönderdik", *Hürriyet*, 4 Aralık 1994.

³⁴ İlhan Uzgel, "Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar", Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl*, İstanbul, Boyut, 1998, s. 410-411.

³⁵ Boşnak-Hırvat sorununun çözümüne Türkiye'nin katkılarıyla ilgili yorum için bkz. Murat Karayalçın, "Yeni Ufuklar ve Türkiye", *Yeni Türkiye*, Cilt 1, No 3, Mart-Nisan 1995, s. 46; Hikmet Çetin, "Türkiye'nin Dış Politika Öncelikleri", *Yeni Türkiye*, Cilt 1, No 3, Mart-Nisan 1995, s. 56.

³⁶ Robins, *Suits and Uniforms*, s. 371.

³⁷ Ertuğrul Özkök, "Türkiye, Balkan denkleminde var", *Hürriyet*, 17 Mart 1994.

Bu arada uluslararası ve bölgesel kurumların temsilcileri de çözüm bulma çabaları sırasında Türkiye'den yardım talep etme ihtiyacı hissetmişlerdir. BM Temsilcisi Owen ve AT Temsilcisi Thorwald Stoltenberg, Mayıs 1993'te Türkiye'yi ziyaret ederek barış planını desteklemesi için Türkiye'nin Bosna-Hersek'i anlaşmazlığın çözümü yolunda teşvik etmesini istemişlerdir. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye'nin somut bir arabuluculuk rolü oynamadığını vurgulamakla birlikte, barışı sağlamak için İzzetbegoviç'le bir an önce temas kuracağını açıklamıştır. Çetin, ayrıca Ankara'nın İzzetbegoviç'in politikasını sonuna kadar destekleyeceğini vurgulamıştır.³⁸

Bu arada Güvenlik Konseyi'nin 816 sayılı kararıyla uçuşa yasak bölgeyi ihlal eden Sırp uçaklarının NATO tarafından vurulması yönündeki kararı kabul etmesinin ardından, NATO Türkiye'den 18 adet F-16 uçağı göndermesini istemiştir. NATO'nun bu talebi Ankara'da Türkiye'nin büyük bir başarısı ve prestijinin göstergesi olarak yorumlanmıştır.³⁹ Böylece Türkiye sürdürmek istediği devlet kimliğine uygun politikalar oluşturmaya devam etmiştir.

Bosna'da çatışmaların başlamasından itibaren Türkiye'nin politikasının şekillenmesinde büyük rol oynayan Hikmet Çetin, Temmuz 1994'te dışişleri bakanlığı görevinden ayrılmıştır. Aktif ama çoktarafli bir politikayı destekleyen Çetin, görevinden ayrılmadan önce yaptığı açıklamada Türkiye'nin birdenbire pek çok sorunla karşı karşıya kaldığını, ama bazı meselelerdeki inisiyatiflerinin görüşlerine saygı duyulan büyük bir devlet olduğunu gösterdiğini vurgulamıştır.⁴⁰ Dışişleri Bakanının bu sözleri, SSCB yıkıldıktan sonra dile getirilmeye başlanan Türkiye'nin eski stratejik önemini kaybettiği yolundaki yorumlara tepki olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Bosna'daki çatışmaları bir an önce sona erdirmeye yönelik çabaları Türkiye'nin yeni dönemde önemini ispat etmeye çalışması olarak algılanabilir. Bir başka deyişle, Ankara aktif bir politika sergilemeye çalışarak dünya politikasındaki eski kimliğini ve rolünü korumaya çalışmıştır. Nitekim Dışişleri Bakanının da Türkiye'nin yüzyüze kaldığı sorunlara rağmen inisiyatif almaktan çekinmediğini vurgulaması ve bu sayede büyük devlet olduğunun anlaşıldığını belirtmesi dikkat çekicidir.

³⁸ Cem Aydın ve Süleyman Arat, "Barış için Türkiye'den destek arayışı", *Hürriyet*, 17 Eylül 1993; "Turkey back in the Bosnia equation", *Turkish Probe*, 21 Eylül 1993, s. 11.

³⁹ "Bosna'ya Türk filosu", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1993; "Türk F-16'larına Bosna'da görev", *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1993.

⁴⁰ Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Bosna sorununa yaklaşımıyla ilgili olarak bkz. Mustafa Türkes, "Turkish Foreign Policy towards the Balkans: Quest for Enduring Stability and Security", İdris Bal (der.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Boca Raton, Brown Walker, 2004, s. 202-203.

Ankara'nın Bosna politikasını etkileyen bir başka önemli faktör de savaşın kurbanı olarak görülen Boşnaklar olmuştur. Osmanlı döneminde Müslüman olan bu halk, anavatan olarak Türkiye'yi görmektedir. Bosna-Hersek'in Dışişleri Bakanı Haris Siladziç, Yugoslavya dağıldığı takdirde eski Alman-Habsburg ve Osmanlı alanlarının ortaya çıkacağını söyleyerek, bu durumda eğer Slovenler ve Hırvatlar Almanya'ya koşarlarsa, Müslüman olan kendilerinin de, eski cazibe merkezleri İstanbul'a koşacaklarını belirtmesi Boşnakların Türkiye'ye yönelik algılamalarını göstermesi açısından önemlidir. Siladziç'in burada Ankara'dan değil İstanbul'dan bahsetmesi de Bosna'da halen yaşayan Osmanlı mirasını göstermesi açısından önemlidir.⁴¹ Boşnaklar mümkün olan her fırsatta Osmanlı mirasını vurgulamaya çalışmışlardır. Örneğin, Demirel'in Temmuz 1994'te Saraybosna'ya planladığı ziyaret öncesinde Boşnakların Demirel için Kanuni Sultan Süleyman döneminde görev yapmış Topal Recep Paşa'nın konağını hazırlamaları sembolik açıdan da olsa önemlidir.⁴²

1995'te Sırp'ların saldırılarını yoğunlaştırmalarının ardından ABD öncülüğündeki NATO güçleri Sırp hedeflerine yönelik saldırılar başlatmışlardır. Müdahaleye aktif olarak katılmayan Türkiye, operasyonda yer alan uçaklar için hava desteği sağlamıştır, ama aynı zamanda NATO müdahalesini desteklemiştir. Bu arada Boşnakların çözümle ilgili olarak görüşme masasına oturtulması için ABD çabalarını yoğunlaştırmış ve bu noktada Türkiye'den de tekrar destek aramaya girişmiştir. Ağustos 1995'de ABD Başkanı'nın Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake Ankara'yı ziyaret ederken,⁴³ bir sonraki ay bu kez Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke Bosna meselesinin çözümü konusunda yardım istemek amacıyla Türkiye'ye gelmiştir. Holbrooke'un ziyareti sırasında Bosna Hersek lideri İzzetbegoviç ile Dışişleri Bakanı Muhammet Şakirbey arasında üçlü bir mini zirve gerçekleştirilmiş ve ABD, Türkiye'den bu zirvede Boşnak tarafının barış anlaşması konusunda esnek davranmaya ikna edilmesi için destek vermesini istemiştir. Barışın sağlanması için Türkiye'nin katılımına ihtiyaç duyulduğunu belirten Holbrooke, Türkiye'nin Bosna Savaşı sırasında kritik bir rol oynadığını ifade etmiştir.⁴⁴ Türkiye, ABD'nin arabuluculuğunda 1 Kasım 1995'te imzalanan Dayton Barış Anlaşması'nı desteklemiş ve barış anlaşmasının taraflarca kabul edilmesinin ardından bölgeye gönderilen BM barış gücü operasyonlarına katılmıştır.

⁴¹ Cengiz Çandar, "Bosna Hersek: Türkiye'nin Avrupa geçidi...", *Sabah*, 23 Nisan 1992.

⁴² Taha Akyol, "Demirel Balkanlar'da", *Milliyet*, 16 Temmuz 1994. Demirel'in Saraybosna ziyareti, BM'nin güvenlik kaygılarından dolayı Zagreb'den uçağın kalkmasına izin vermemesinden dolayı gerçekleşmemiştir.

⁴³ "Ankara'da Bosna doruğu", *Milliyet*, 14 Ağustos 1995.

⁴⁴ "Türkiye Balkanlar'a ağırlığını koydu", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1995.

Türkiye'nin Savaşı Algılaması ve Devlet Kimliği Faktörü

Savaş sırasında diğer ülkeleri ve uluslararası kurumları harekete geçirmek için pek çok inisiyatif geliştiren Türkiye'nin savaş sırasında genel olarak aktif ve öncü bir dış politika izlediği belirtilebilir. Türkiye'nin çabaları bir yandan İslam dünyası, öte yandan Batılı ülkeler üzerinde yoğunlaşmıştır.⁴⁵ Ankara, İslam dünyasını harekete geçirmek için İKÖ platformunu kullanmış, diğer ülkelerin dikkatini Bosna'ya çekmek içinse BM, NATO ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi kurumlara başvurmuştur. Türkiye aynı zamanda bölge ülkeleriyle koordinasyon sağlamaya önem vermiş ve Balkan konferansının toplanmasına öncülük etmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin Bosna Savaşı sırasındaki politikasınının 1974'deki Kıbrıs meselesinden sonra en aktif politika olduğu belirtilmektedir.⁴⁶

Bosna Savaşı devam ederken Ankara'daki karar alıcılar pek çok kez Türkiye'nin büyük bir ülke olduğunu, öncü ve dinamik bir dış politika izlediğini vurgulamışlardır.⁴⁷ İki kutuplu dünyanın ortadan kalkmış olduğu o yıllarda Türkiye'nin yeni konumu yoğun bir şekilde tartışılırken, Türk liderler ülkenin dünya politikasında önemli bir role sahip olduğunu ısrarla ifade etmiştir. Onlara göre Türkiye'nin hâlâ etkili bir ülke olduğu diğer ülkelere ve aktörlere hatırlatılmalıydı. Çünkü Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar olan bölgede Türkiye'nin desteği olmadan ne savaş yapmak ne de barış gerçekleştirmek mümkün değildi.⁴⁸ Türkiye'nin kendi önemine yaptığı bu vurgular aslında yeni dönemde Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığı şeklindeki yorum ve görüşleri yadırsıma çabası olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin savaş sırasındaki tecrübelerine göre Türkiye'nin çözüm konusundaki inisiyatifleri arttıkça Türkiye daha fazla dikkate alınmış ve ilgili aktörler Ankara'nın desteğini daha fazla aramak zorunda kalmıştır. Owen ve Stoltenberg'in ziyaretleri, Türkiye'nin Londra Konferansı'na davet edilmesi, Richard Holbrooke'un Ankara'daki temasları; Türkiye aktif bir politika izledikçe uluslararası politikadaki rolünün daha fazla değerlendirildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, Türkiye'nin bölgesel olaylardaki rolü arttıkça uluslararası politikadaki rolü de artmaktadır.

⁴⁵ Hasan Ünal, "Bosnia II – a Turkish critique", *The World Today*, Cilt 51, No 7, Temmuz 1995, s. 128.

⁴⁶ Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan görüşmeler, Ankara, Ocak 2004.

⁴⁷ Ridvan Akar, "Çetin: 'Askeri müdahale şart'", *Milliyet*, 29 Temmuz 1992; "Demirel'den Bosna baskısı", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1992; "Demirel: Bosna'ya müdahale gerekli", *Hürriyet*, 12 Aralık 1992; Ahmet Sever, "Balkanlar'da savaş riski yüksek", *Milliyet*, 1 Mart 1993.

⁴⁸ Eski bir dışişleri bakanı ile yapılan söyleşi, Ankara, 13 Ocak 2004.

Türkiye'nin Balkanlar'daki etkisi Avrupalı olma iddiasının önemli bir kanıtı gibidir, çünkü Türkiye bölgede önemini kanıtladıkça Avrupa'ya ne kadar etkili bir bölgesel aktör olduğunu gösterebilmektedir. Hatta bazı uzmanlara göre Bosna politikasının başarısız olması, sadece Osmanlı mirasının yok olması değil, aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa rüyasının sona ermesi demektir.⁴⁹

Özetlemek gerekirse, Türkiye Bosna'daki savaşı sadece Boşnaklar'a karşı bir saldırganlık eylemi olarak değil, aynı zamanda Avrupa'da kendi kültürel mirasını yok etme çabası olarak değerlendirmiş ve bölgeyle doğrudan ilgili bir ülke olarak liderlik ve Boşnak halkının koruyuculuğu rolünü oynamaya çalışmıştır. Balkan krizinin çözümündeki rolü hissedildikçe; ABD, Avrupa ve BM gibi uluslararası aktörler tarafından daha fazla dikkate alınmıştır.

Bosna Savaşı'nın meydana geldiği dönemde Türkiye pekçok iç ve dış sorunla mücadele etmeye çalışmaktaydı: Bir yandan Kürt milliyetçiliği ve artan PKK saldırıları, öte yandan köktendinci akımların giderek güçlenmesi 1990'larda Ankara'nın iç politika gündeminin başta gelen konuları arasında yerini almıştır. Rasyonel Uluslararası İlişkiler yaklaşımına göre uluslararası sistemdeki rolü değişime uğrayan ve yoğun iç sorunlara sahip bir ülkenin dış politikada aktif bir rol oynaması ve kendi inisiyatiflerini geliştirmesi beklenmemeliydi. Bu durumdaki bir ülkenin ancak diğer ülkelerin politikalarının izinden gitmesini beklemek gerçekçi olabilirdi.

Ancak Türkiye'nin savaş sırasındaki politikaları incelendiğinde bu beklentilerin gerçekleşmediği görülmektedir. Savaş başlar başlamaz Ankara, uluslararası platformlarda inisiyatifler geliştirmeye başlamış ve askeri müdahale seçeneği üzerinde durulması gerektiğini ısrarla belirtmiştir. Dönem başkanı olduğu İKÖ'yü olağanüstü toplantıya çağırması; Eylem Planı hazırlaması; Balkan Konferansı'na öncülük ve evsahipliği yapması; BM, AGİT ve NATO nezdinde çok sayıda girişimde bulunmuştur. Sadece Batılı ülkelerin ya da kurumların inisiyatiflerine katılmakla yetinmemiş, aynı zamanda pekçok alanda öncü ve liderlik rolü oynamıştır. Türkiye'nin bütün bunları yapmasının nedeninin aslında Yunanistan'a karşı bölgede üstünlüğü ele geçirmek ve Atina'nın Balkanlar'ın hamisi olmasını engellemek olduğu düşünülebilir. Aynı bakış açısına göre Yunanistan'ın Sırbistan'a verdiği desteğe karşılık Türkiye'nin de kendisine özellikle Bosna-Hersek ve Makedonya'yı olası ortaklar olarak seçtiği ve bu ülkelere destek verdiği iddia edilebilir. Yu-

⁴⁹ Türkiye'nin Balkanlar politikası ve Avrupalı kimliği arasındaki ilişki için bkz. Soli Özel'in Doç. Dr. Fuat Borovalı ile söyleşisi, "Türkiye ABD'yi harekete zorlamalıydı", *Nokta*, 13-19 Haziran 1993, s. 74-76.

nanistan'la ilişkiler çeşitli yönleriyle, Türk dış politikasının onyıllardır gündeminden düşmeyen bir konu olmasına rağmen yine de Türkiye'nin tüm Balkanlar'a yönelik politikasını sadece bu ülkeyle rekabet açısından değerlendirmek pek doğru olmayacaktır. Yunanistan faktörü, gözden kaçırılmaması gereken bir öge olarak nitelenebilir; ancak Türkiye'nin dünya politikasının yeni koşullarına kendisini adapte edebilme amacı ve bölgeyle tarihsel bağları gibi faktörler dikkate alınmadan Türkiye'nin Bosna politikasını sadece Atina'yla rekabete indirgemek anlamlı olmayacaktır. Bu nedenle güç temelli kuramların Türkiye'nin tutumunu açıklamada yetersiz kaldığı ifade edilebilir. Sonuç olarak, iç politikasında ciddi sorunlar yaşayan ve uluslararası sistemdeki konumu kısmen de olsa sorgulanmaya başlanan bir ülkenin, dış politikada bu derece aktif olmaya çalışması bu kuramların savunucuları tarafından beklenen bir olgu değildir.

İnşacı kuram devlet kimliğinin, ulusal çıkarların ve dış politika uygulamalarının belirlenmesinde etkili olduğunu savunmaktadır. Bosna'da çatışmalar devam ederken Türk karar vericiler, Türkiye'nin büyük bir devlet olduğunu ve kendi coğrafyasında öncü rol oynayabileceğini vurgulamışlardır. Çok sayıda bölgesel ve uluslararası inisiyatif başlatan Ankara yönetimleri, aynı zamanda BM veya NATO'nun alacağı tüm önlemlere katılmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Türk siyasi eliti Türkiye'nin Bosna'daki rolünü ABD'nin Körfez Savaşı'ndaki rolüne benzetererek, burada esas aktörün kendileri olduğunu ispata çalışmışlardır. Bunun yanında, Türk hükümetleri Balkanlar'da ağırlıklarını kanıtladıkça, uluslararası platformlarda da o kadar değer gördüklerini farketmişlerdir. Bu nedenle, Türkiye Bosna'da aktif olmaya çalışırken, bir yandan Londra Konferansı'na davet edilmiş; öte yandan BM, ABD ve AB temsilcileri Ankara'dan Boşnaklar nezdinde etkisini kullanmasını istemişlerdir. Aslında Türkiye Balkanlar'da aktif rol oynayarak ve uluslararası platformlarda Boşnakları savunarak Batı dünyasına kendi öneminin devam ettiğini, bir başka deyişle Batılı kimliğinin devam ettiğini kanıtlamıştır. Çatışma boyunca Türk karar alıcılar, ülkenin büyüklüğünü vurgulamış ve Bosna'ya karşı sorumluluk üzerinde durmuşlardır. Türk hükümetlerinin uygulamaları söylemle uygun olmuştur. Karar vericilerin yeterince Bosna'yla ilgilenmediklerinin iddia edildiği durumda ise muhalefet partileri ve medya hükümeti ağır bir şekilde eleştirmiştir. Bu anlamda hem medya hem de muhalefet partileri, iktidar partilerini aktif politikalarını sürdürmek konusunda teşvik etmiş, aktif politikaların izlenilmediğinin düşünüldüğü durumlarda her iki kanaldan da hükümet eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Bu açıdan hükümetin üzerinde kamuoyu baskısının olduğundan bahsedilebilir. Bu nedenle inşacı kuramın, Ankara'nın Bosna Savaşı'na yönelik tutumunu açıklamada etkili olduğunu varsaymak müm-

kündür. Çünkü inşacı kuram, siyasi elitlerin ülkeleri için uluslararası sistemde belirledikleri konumun, yani devlet kimliğinin, hem ulusal çıkar algılamasını hem de dış politika uygulamalarını etkilediğini ifade etmektedir. Devlet kimliğine aykırı olan tüm uygulamalar ise ülkedeki farklı gruplar tarafından eleştirilmektedir.

Almanya ve Bosna Savaşı

Almanya her ne kadar Yugoslavya'nın ilk parçalanma sinyalleri verdiği dönemlerde bu ülkenin toprak bütünlüğünü savunmuş olsa da, krizin derinleşmesi üzerine Hırvatistan ve Slovenya'nın Belgrad'dan bağımsızlığını savunmaya başlamıştır. Hatta bu politikasına destek bulmak için AB'deki müttefiklerini de kendi yanına almaya ve Birlik içinde yalnız kalmamaya çalışmıştır. Alman hükümetinin Aralık 1991'de Hırvatistan ve Slovenya'yı ilk tanıyan devlet olması gerek AB içinde gerekse dışında büyük tepki toplamış ve birleşmesini yeni tamamlayan bu ülkeye yönelik suçlamalar artmıştır. Almanya hem Avrupa'da yeniden hegemon olmaya çalışmakla hem de Yugoslavya'nın parçalanmasına neden olmakla suçlanmıştır.⁵⁰ Almanya'nın erken tanınmasının nedenleri konusunda çok sayıda ve birbirleriyle zıt görüşler mevcuttur. Alman yetkililer, tanıma konusunda, iki Almanya'nın henüz kısa süre önce birleşmesi nedeniyle halkın kendi kaderini tayin (*self-determination*) konusunda hassas olmasını vurgularken, yabancı pek çok siyasi yetkili ve akademisyen bu tutumu Almanya'nın artan gücünün göstergesi olarak değerlendirmiş, hatta Almanya Bosna Savaşı'na yol açmakla bile suçlanmıştır. Örneğin ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher, Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınması nedeniyle Almanya'nın Bosna Savaşı'nda "özel bir sorumluluğu" olduğunu belirtirken, Fransız Dışişleri Bakanı Roland Dumas da Almanya'nın bu tutumunun Bosna'da şiddetin artmasına yol açtığını öne sürmüştür.⁵¹ Erken tanıma konusunun ciddi tepkilerle karşılanması Berlin yönetimini daha sonraki dönemlerde daha dikkatli davranmaya ve tek taraflı politikalardan kaçınmaya sevk etmiştir. Bosna'daki çatışmalar sırasında Almanya'nın dış politikasının genel çerçevesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkede oluşturulan

⁵⁰ Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'yı erken tanınmasıyla ilgili olarak bkz. Michael Libal, *Limits of Persuasion, Germany and the Yugoslav Crisis, 1991-1992*, Praeger, Westport, 1997; William Horsley, "United Germany's Seven Cardinal Sins: A Critique of German Foreign Policy", *Millennium*, Cilt 21, No 2, 1992, s. 225-241; Heinz-Jürgen Axt, "Hat Genscher Jugoslawien entzweit? Mythen und Fakten zur Außenpolitik des vereinten Deutschlands", *Europa Archiv*, Cilt 48, No 12, 25 Haziran 1993, s. 351-360; Alexander Mühlen, "Die deutsche Rolle bei der Anerkennung der jugoslawischen Sezessionsstaaten," *Liberal*, Cilt 34, No 2, 1992, s. 50. Alman hükümetinin resmi tanıma kararı için bkz. "Beschluss des Bundeskabinetts zur Anerkennung der jugoslawischen Republik", *Bulletin*, No. 145, 21 Aralık 1991, s. 1183.

⁵¹ Michael Thumann, "Between Ambition and Paralysis, Germany's Policy Toward Yugoslavia 1991-1993", *Nationalities Papers*, Cilt 25, No 3, 1997, s. 581.

ve yıllar içinde gelenekselleşen politika parametreleriyle uyum içinde olmuştur.

Berlin yönetimi, Bosna'da gerginliğin tırmanması üzerine bu kez Avrupalı ortaklarıyla birlikte hareket etme yolunu tercih etmiş ve diğer AT üyeleriyle birlikte 6 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'i tanımıştır. Bosna Savaşı boyunca temel politikasını uluslararası yaptırımlara uymak ve insani yardım yapmak üzerinde yoğunlaştıran Alman karar alıcılar, uzun süre boyunca alan dışı (*out of area*) meselesi hakkında ciddi tartışmalar yapmışlar ve politikalarını yavaşça duruma adapte etmeye çalışmışlardır. Almanya'nın alan dışı meselesiyle ilgili olarak tutumunu uluslararası toplumla giderek daha uyumlu hale getirme çabası "salam taktiği" olarak isimlendirilmiştir.⁵²

Batı Avrupa Birliği (BAB) ve NATO, Adriyatik Denizi'nde Sırbistan ve Karadağ'a yönelik ambargoyu denetlemek için 1992'nin yaz aylarında harekete geçtiklerinde NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner Almanya'nın da bu güce katkıda bulunmasını istemiştir.⁵³ Bu talep üzerine Alman kabinesi harekete geçmiş ve Adriyatik'teki güce bir destroyer ve üç keşif uçağı gönderme kararı almıştır.⁵⁴ Ancak bunu yaparken ısrarla bunun bir askeri misyon olmadığı ve Alman Anayasasına (*Grundgesetz*) herhangi bir aykırılık teşkil etmediği vurgulanmıştır. Bir yandan da Alman siyasi eliti alınan kararı Almanya'nın müttefiklerinin beklentilerini açıklamaya çalışmıştır.⁵⁵

Yukarıda bahsedilen bütün çabalara rağmen, içeride karara muhalefetin ortaya çıkması engellenememiş, anamuhalefet partisi SPD Alman destroyer ve uçaklarının bölgeye gönderilmesinin Anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek, Meclisi olağanüstü toplantıya çağırmıştır. 22 Temmuz 1992'de toplanan *Bundestag*, hükümetin aldığı kararı onaylamış ve bunun Anayasayla da uyumlu olduğunu açıklamıştır. Ancak SPD hükümete yönelik eleştirilerini sürdürmeye devam etmiş ve CDU/CSU-FDP koalisyon hükümetinin gizlice Alman dış politikasının yönünü değiştirmeye çalıştıklarını iddia etmiştir. SPD, bir yandan da, Adriyatik'teki misyonun Alman Anayasasına aykırı olduğu yönündeki iddialarını sürdürmüştür. Bunun yanında Sosyal Demokratlar Alman-

⁵² Jonathan P. G. Bach, *Between Sovereignty and Integration, German Foreign and National Identity After 1989*, New York, St. Martin's Press, 1999, s. 122-123.

⁵³ Jeffrey S. Lantis, *Strategic Dilemmas and the Evolution of German Foreign Policy Since Unification*, Westport, Praeger, 2002, s. 88-89.

⁵⁴ Alman Savunma Bakanı Volker Rühle'nin konuyla ilgili açıklaması için bkz. "Presseerklärung des deutschen Verteidigungsministers, Volker Rühle, zur Entsendung von Seeaufklärern für die Unterstützung der UN-Embargoüberwachung in der Jugoslawien-Krise, abgegeben am 15. Juli 1992 in Bonn", *Europa-Archiv*, No 19, 1992, s. D 581.

⁵⁵ "Der Einsatz der Bundesmarine in der Adria", *Archiv der Gegenwart*, 25 Ağustos 1992, s. 37083-37084.

ya'nın BM barış gücüne katılımının Anayasanın ilgili maddeleri değiştirilerek düzenlenebileceğini ve kendilerinin bu süreçte katkıda bulunabileceklerini belirtmiştir.⁵⁶

Alman iç siyasetinde yoğun bir şekilde tartışılan bir başka konu ise Hava Uyarı ve Kontrol Sistemleri'ne (*Airborne Warning and Control Systems – AWACS*) katılım konusu olmuştur. Bosna'da savaşın şiddetinin dinmemesi üzerine uluslararası toplum tarafları ateşkesi zorlamak için yeni tedbirler almıştır. BM Güvenlik Konseyi tarafından Mart 1993 tarihinde alınan 816 nolu kararda gerekirse askeri yöntemlere de başvurulacak uçuşa yasak bölgenin kontrol edilmesi kararlaştırılmıştır. Birkaç gün aradan sonra NATO, BM kararının uygulanmasını üstlenmeye karar vermiş ve operasyon için de AWACS uçaklarını kullanmak istemiştir. 620 AWACS mürettebatından 162'sine sahip olan Almanya'dan da operasyonun başarısı için katkıda bulunması istenmiştir. Alman siyasetinde gerginlik yeniden tırmanışa geçmiş ve bu kez iktidardaki koalisyonu oluşturan partilerin arasında da anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Böylece alan dışı sorunu tüm ağırlığıyla Alman siyasi sahnesinde kendini hissettirmeye başlamış ve bu olay Almanya için adeta, uçuşa yasak bölge ihlal edildiğinde güç kullanıp kullanmayacağının göstergesi olarak algılanmıştır.⁵⁷

AWACS konusunda en ciddi sorunlardan biri, uçuşa yasak bölge denetlenirken güç kullanmak gerektiğinde Alman personelin böyle bir operasyona katılıp katılamayacağı konusu olmuştur. CDU/CSU'ya göre böyle bir durumda Alman personelin operasyona katılmasında Anayasa açısından bir sorun bulunmamaktaydı. Ancak koalisyonun FDP kanadı temelde böyle bir operasyona karşı olmamakla beraber Anayasanın bu duruma müsaade edip etmediği konusunun açığa kavuşturulması gerekliliğini dile getirmiştir. Sonuçta CDU/CSU'nun onayıyla Alman personeli AWACS misyonuna katılmış, ama koalisyon partisi FDP ile anamuhalefet partisi SDP kararın Anayasaya uygun olup olmadığının incelenmesi için Federal Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur.

Karlsruhe'de bulunan Federal Anayasa Mahkemesi 8 Nisan tarihli geçici kararında Alman askerlerinin AWACS gücüne katılımının Anayasa açısından bir sorun oluşturmadığını açıklamıştır. Mahkeme, Almanya operasyona katılmadığı takdirde, bir yandan ülkenin müttefiklerinin güvenini kaybedebileceği kaygısını dile getirmiş, öte yandan uluslararası toplumun uçuşa yasak bölge kararının uygulanmasının za-

⁵⁶ Alman Anayasasının 24. maddesi ülkenin kolektif güvenlik sistemine katılımını düzenlemekte, 87 a maddesi ise Alman ordusunun hangi durumlarda kullanılacağına açıklık getirmektedir: Alman Anayasasının İngilizce metni için bkz. http://www.bundestag.de/htdocs_e/info/030gg.pdf. Almanca metni için ise bkz. <http://www.bundesregierung.de/static/pdf/gg.pdf>

⁵⁷ "By the rules", *The Economist*, 30 Ocak 1993, s. 28.

rar göreceğini belirtmiştir. Ayrıca, Alman personeli AWACS operasyonundan çekildiği takdirde bu operasyonun amacına ulaşamayacağı ve saldırganlara arzu edilen siyasi mesajın verilemeyeceği belirtilmiştir.⁵⁸

Alman iç siyasetinde asıl tartışma yaratan konu alan dışı meselesi olmuştur. Soğuk Savaş döneminde sadece kendi topraklarını ve NATO müttefiklerini korumakla yükümlü olan Almanya, bu dönemde dış ve güvenlik politikasını temelde sivil özellikler üzerine yapılandırabileceği bir ortam bulmuştur. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve iki Almanya'nın birleşmesiyle birlikte uluslararası aktörlerin Almanya'dan beklentileri artmaya başlamış ve ülkenin hem bölgesel hem de küresel istikrar çabalarına daha fazla katkıda bulunması talep edilmeye başlanmıştır. Örneğin BM Genel Sekreteri Butros Gali Ocak 1993'te Bonn'a yaptığı ziyaret sırasında Alman askerlerinin BM misyonlarına sınırsız bir şekilde katılmalarını istemiş ve Alman ordusunun BM güçlerine katılımıyla ilgili sınırlamaların kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁹

Almanya'nın operasyonlara katılımının Anayasa'yla ne kadar uyumlu olduğu konusunda son kararı Federal Anayasa Mahkemesi vermiştir. 12 Temmuz 1994 tarihinde nihai kararını veren mahkeme, Alman askerlerinin alan dışı operasyonlarda yer almasının Anayasa'ya uygun olduğunu açıklamış, ancak iki önkoşul belirtmiştir: 1) Operasyon kolektif savunma veya kolektif güvenlik çerçevesinde yapılmalıdır, 2) Alman Parlamentosu'nda her misyon için ayrı oylama yapılmalıdır ve basit çoğunlukla karar alınmalıdır.⁶⁰ Böylece Almanya'da uzun süreden beri tartışılan bir konu açıklığa kavuşmuş ve Berlin yönetiminin bundan sonra uluslararası misyonlara daha rahat katılabileceği görüşü hakem olmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin kararı hükümette de memnuniyet yaratmış ve mevcut uluslararası misyonlarda görev yapan Alman askerlerinin yetkileri arttırılmıştır. Böylece Adriyatik'teki Alman donanması, gemileri güç kullanarak durdurma hakkına sahip olmuş ve AWACS'larda görev yapanlar müttefikleriyle aynı yetkilere kavuşmuştur. Alman parlamentosunda yapılan oylamada 424 olumlu, 48 olumsuz ve 16 çekimser oyla geriye dönük olarak alan dışı operasyonlar onaylanmıştır.

⁵⁸ "Bundesregierung beschließt Teilnahme am AWACS-Einsatz über Bosnien", *Archiv der Gegenwart*, 8 Nisan 1993, s. 37740-37741.

⁵⁹ "Boutros Boutros-Ghali in Bonn", *Archiv der Gegenwart*, 4 Şubat 1993, s. 37564.

⁶⁰ Mahkemenin kararının tam metni ve siyasilerin karara tepkileriyle ilgili olarak bkz. "Germany, Ruling on use of German troops outside of NATO area", *Keesing's Record of World Events*, Temmuz 1995, s. 40115; "Urteil des Bundesverfassungsgerichts zur Teilnahme der Bundeswehr an Kampfeinsätzen der UNO", *Archiv der Gegenwart*, 20 Temmuz 1994, s. 39155-39156; "Urteil des Bundesverfassungsgerichts über die Verfassungsbeschwerden gegen internationale Einsätze der Bundeswehr, verkündet in Karlsruhe am 12. Juli 1994", *Europa-Archiv*, No 15, 1994, s. D 428-431.

Bu arada, karardan muhalefet partileri de memnun olmuş, özellikle hükümetin her durumda Parlamentonun ayrı ayrı onayına ihtiyaç duyması olumlu karşılanmıştır. Dışişleri Bakanı Kinkel, karar sayesinde hem hükümetin siyasi hedefine ulaşmış olduğunu hem de Almanya'nın dünya politikasında daha fazla sorumluluk almasını talep eden Almanya'nın müttefiklerinin taleplerinin karşılandığını belirterek kararın Almanya'nın iç ve dış siyaseti açısından önemini vurgulamıştır. Ancak Kinkel bir yandan da Almanya'nın kendi kendisini sınırlama yolundaki anlayışını da ("culture of restraint") sürdüreceğini hatırlatmıştır.⁶¹

Ne var ki Mahkemenin kararı da tüm tartışmalara noktayı koymayı başaramamış ve Almanya uluslararası toplumun her yeni talebinde yeniden iç siyasi tartışmalarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Örneğin NATO'nun 1994 yılının sonlarına doğru Almanya'dan Bosna'da kullanılmak üzere Tornado savaş uçağı talep etmesi üzerine özellikle FDP ve SPD'de tepkiler başgöstermiştir. Bu da Almanya'da asker ve güç kullanımıyla ilgili tüm sorunun Anayasadan kaynaklanmadığını, bu gibi kararlarda Alman tarihinin ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Alman güvenlik kültürünün de önemli olduğunu göstermektedir.⁶² Örneğin Almanya'nın Tornado göndermesine destek vermeyen Dışişleri Bakanı Kinkel, Sırların Almanlara yönelik tarihi nefretinin yeniden uyandırılması yönündeki endişesini açıklamıştır.⁶³ 20 Aralık 1994'de Parlamentoda yapılan oylamanın ardından CDU/CSU, FDP ve bazı SPD üyelerinin oylarıyla Tornado gönderilmesi bazı koşullarla karara bağlanmıştır. *Bundestag*, bu kararı verirken, Tornado'ların sadece NATO uçaklarını korumak amacıyla görev yapması ve saldırı amaçlı kullanılmayacakları koşullarını getirmiştir.⁶⁴

Asker konuşlandırılmasıyla ilgili Temmuz 1994'e kadar süren anayasal sınırlamalar ve daha sonrasında devam eden siyasi çekinceler Almanya'nın Bosna'ya yönelik dış politikasında en ağırlık verdiği konulardan birinin insani yardım olması sonucunu getirmiştir. Bu durum, bir anlamda askeri operasyonlara yeterince katılamamasını bir başka şekilde telafi etme çabası olarak da yorumlanabilir. Almanya Bosna'ya uçakla pek çok kez yardım göndermiştir.⁶⁵ Üstelik bunu Sırp yönetiminin bu uçakları vurmakla tehdit etmesine rağmen yapmıştır.⁶⁶ İnsani

⁶¹ "Das Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 12. July 1994", *Europa-Archiv*, No 15, 1994, s. D 427.

⁶² Franz-Josef Meiers, "Germany: The Reluctant Power", *Survival*, Cilt 37, No 3, Güz 1995, s. 88.

⁶³ *Ibid.*, s. 86.

⁶⁴ Lantis, *Strategic Dilemmas*, s. 123.

⁶⁵ "Erstes deutsches Transportflugzeug mit Hilfsgütern in Sarajevo gelandet", *Der Tagesspiegel*, 5 Temmuz 1992; "Erstmals deutsche Beteiligung an der Luftbrücke für Bosnien", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 30 Mart 1993.

⁶⁶ "Erstmals deutsche Beteiligung"; "Serben wiederholen Drohungen", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 30 Mart 1993.

yardım konusunun bir özelliği de bu konuda siyasi partiler arasında herhangi bir görüş ayrılığı yaşanmamasıdır. Bosna Savaşı sırasında Almanya 400.000 mülteci kabul ederek en çok mülteci alan Avrupa ülkesi olmuştur.⁶⁷ Alman yönetimlerinin Bosna'ya yaptığı yardım da 1 milyar Alman Markı'na ulaşmıştır.⁶⁸

Almanya'nın savaş sırasında geliştirdiği en önemli diplomatik girişim Dışişleri Bakanı Kinkel'le Fransız meslektaşı Juppé tarafından hazırlanan Sırp askerlerin Bosna'daki bazı bölgelerden çekilmeleri karşılığında Sırbistan'a yönelik yaptırımların yavaşça kaldırılmasını kapsamaktadır. Kinkel-Juppé planı olarak adlandırılan bu girişim, ayrıca insani yardımın artırılmasını, hava koridorları oluşturulmasını ve Tuzla havaalanının açılmasını öngörmektedir.

Savaş boyunca genel olarak Almanya'nın diplomasisi incelendiğinde temel politikanın müttefiklerle ortak hareket etmek olduğu anlaşılmaktadır. Almanya Londra Konferansı'nı, Eski Yugoslavya'yla ilgili Uluslararası Konferansı'nı, Vance-Owen ve daha sonraki Owen-Stoltenberg planlarını desteklemiştir. Berlin yönetimi, ayrıca 1994'te kurulan Temas Grubu'nun üyelerinden biri olmuştur.⁶⁹ Temas Grubu'nun başlıca özelliği Avrupa ülkeleriyle ABD ve Rusya'yı aynı platformda buluşturmuş olmasıdır. Almanya, tüm önemli ortaklarını içinde barındırdığı için Temas Grubu'nun kurulmasından memnuniyet duymuştur. Bu arada, gerek Fransa'yla ortaklaşa başlatılan diplomatik çabaları gerekse uluslararası toplumun inisiyatiflerine verilen destek sırasında Almanya "arabulucu" izlenimi vermekten titizlikle kaçınmıştır. Dışişleri Bakanı Kinkel, Almanya'nın çabalarının arabuluculuk olarak nitelenemeyeceğini belirterek; Anayasa, tarihi yük ve Sırp'ların Almanlara yönelik olumsuz duyguları nedeniyle Berlin'in böyle bir rol oynamayacağı uyarısında bulunmuştur.⁷⁰

Almanya'nın çözüm çabalarında üzerinde ısrarla durduğu konulardan biri de Rusya'nın mutlaka çözüm çabalarına dahil edilmesi olmuştur. Bunun temelde üç nedeni vardır: Birincisi, Rusya'nın Sırp liderliği üzerinde önemli etkisi olduğuna inanılmıştır. İkincisi, Rusya'nın hâlâ ulus-

⁶⁷ "Erklärung der Bundesregierung zur Lage im ehemaligen Jugoslawien", *Bulletin*, No 33, 15 Nisan 1994, s. 296.

⁶⁸ "Erklärung der Bundesregierung zur Friedensvereinbarung für Bosnien", *Bulletin*, No 100, 4 Aralık 1995, s. 974.

⁶⁹ Temas Grubu, Almanya'nın yanısıra ABD, Rusya, Fransa ve İngiltere tarafından kurulmuştur. İtalya 1996'da Temas Grubu'na katılmıştır. Temas Grubu'nun kuruluşu ve faaliyetleri hakkında bkz. Steven L. Burg and Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention*, New York, M.E. Sharpe, 2000, s. 298-307; Christoph Schwegmann, *Die Jugoslawien-Kontaktgruppe in den Internationalen Beziehungen*, Baden-Baden, Nomos, 2003.

⁷⁰ Kinkel'in açıklamasıyla ilgili olarak bkz. Claus Gennrich, "Deutschland will nicht als Vermittler auftreten", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 24 Şubat 1994.

lararası politikada etkin rol oynayabilecek büyük bir güç olduğuna inanılmasıdır. Üçüncü olarak, Yeltsin yönetiminin Batı yanlısı tutumunun devam ettirilmeye ve anti-demokratik hareketlerin güçlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmasıdır.⁷¹ Bu bakımdan Almanya açısından Temas Grubu çerçevesinde çözüm çabalarının en önemli unsurlarından biri Moskova'nın katılımını ya da en azından desteğini içermesi olmuştur.

Almanya, tüm uluslararası çabaların başarısızlığa uğraması üzerine başlatılan NATO müdahalesine destek vermiş, bu konuda hükümeti oluşturan partilerle muhalefet partileri hemfikir olmuştur. Müdahalenin ardından tarafların aralarında anlaşmalarıyla imzalanan Dayton Barış Anlaşması da yine Berlin yönetiminden destek almıştır.⁷²

Almanya'nın Savaşı Algılaması ve Devlet Kimliği Faktörü

Alman yönetimleri ülkelerini hem Hırvatların hem de Boşnakların tarihi müttefiki olarak görmüş ve bu gruplarla iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Öte yandan, Almanya, Bosna'ya yönelik politikasını Hırvatistan ve Slovenya'nın erken tanınması olayının gölgesinde oluşturmak zorunda kalmıştır. 1991 sonundaki tek yanlı tutumu, Almanya'nın dünya çapında eleştirilmesine neden olmuş ve daha sonra meydana gelen çatışmalarda Almanya çok daha dikkatli davranmaya dikkat etmiştir. Bu yüzden Almanya'nın Bosna Savaşı sırasında oluşturduğu dış politikayı "temkinli" olarak tanımlamak mümkündür. Müttefikleriyle birlikte hareket etmeye çalışan Almanya, anayasal belirsizlik çözüldükten sonra bile çözüm çabalarında aktif bir rol almamaya özen göstermiştir. Bu da sorunun sadece anayasadan kaynaklanmadığını, Almanya'nın geçmişinin ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan devlet kimliğinin etkili olabileceğini göstermektedir.

Almanya'nın savaş devam ederken izlemeye çalıştığı politikanın bir başka önemli unsuru da müttefiklerinin inisiyatiflerine katılmak konusunda gösterdiği gayrettir. Soğuk Savaş döneminde kimliği Batılı müttefikleriyle ortak hareket etmek şeklinde oluşturulan Almanya, Batılı ülkeler sayesinde Nazi dönemini aşabildiğine inanmakta ve Alman siyasetçiler kendi kamuoylarını bu şekilde uluslararası inisiyatiflere katılmaya teşvik etmeye çalışmaktadır.

⁷¹ Almanya'nın Rusya'yı çözüm çabalarına katma girişimleriyle ilgili olarak bkz. "Erklärung der Bundesregierung zur Lage im ehemaligen Jugoslawien", *Bulletin*, No 33, 15 Nisan 1994, s. 295; "Der Bundestag halt Luftangriffe der Nato für gerechtfertigt", *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 15 Nisan 1994; "Bundestag unterstützt NATO-Angriffe in Bosnien", *Süddeutsche Zeitung*, 15 Nisan 1994; Interview with Klaus Kinkel, *Rheinischer Merkur*, 25 Şubat 1994; Gennrich, "Deutschland will nicht als Vermittler auftreten".

⁷² Dayton Barış Anlaşması'yla ilgili Alman hükümetinin açıklaması için bkz. "Erklärung der Bundesregierung zur Friedensvereinbarung für Bosnien", *Bulletin*, No 100, 4 Aralık 1995, s. 973-976.

İnşacı kuram açısından bakıldığında Bosna'da çatışmalar devam ederken Almanya'nın sürekli olarak müttefikleriyle birlikte hareket etmeye çalışması ve tek taraflı politikalarla özenle kaçınması önem taşımaktadır. Almanya'nın uluslararası politikada birleşmeden kaynaklanan artan sorumlulukları olduğu kabul edilmiş, ancak bu yeni rol tek taraflı hareket etmeyi gerektirdiği şeklinde değil, Batı'nın askeri ve ekonomik yaptırımlarına katılma şeklinde yorumlanmıştır. Almanya bu süreçte hâlâ Batı ittifakının sadık bir üyesi olduğunu kanıtlamaya çalışarak, diğer Batılı ülkelerin ya da kurumların izinde gitmiştir. Alman liderler, Bosna Savaşı sırasında Alman dış politikasının iki temel prensibi olan "Bir daha asla Auschwitz" (*Nie wieder Auschwitz*) ile "Bir daha asla savaş"ın (*Nie wieder Krieg*) arasında kalmıştır, çünkü Bosna örneğinde Avrupa'da yeni bir soykırım yaşanmasını önlemek için askeri yöntemlere başvurma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Alman liderlerin devlet kimliğini, çoktarafhlık ve Batı ittifakına sadık kalmak olarak algıladıkları dikkate alınarak ve Bosna Savaşı'nda da bu temel prensiplerin gözetildiği belirtilerek inşacı kuramın Almanya'nın Bosna politikasını açıklayabildiği belirtilebilir. Savaş sırasında Alman karar alıcılar arasında uluslararası toplumla birlikte hareket etme söylemi egemen olmuş ve uygulamada da bu doğrultuda hareket edilmiştir. Berlin yavaş yavaş politikalarını uluslararası ortaklarıyla uygun hale getirmeye çalışmıştır. Hükümetin uyguladığı politikaların, AB veya NATO'daki müttefikleriyle çatışması halinde ise ülkede tepkiler ortaya çıkmıştır. Ülkede İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan çoktarafhlığı vurgulayan ve askeri olmayan araçları benimseyen devlet kimliğine hükümetin aykırı davrandığı düşünülen durumlarda tepki gösterilmiştir. Alan dışı problemi ve Alman askerlerinin askeri araçlar kullanmak zorunda kalması ihtimali, hem muhalefetin hem de koalisyonun küçük ortağı FDP'nin tepkisine yol açmıştır. Sonuç olarak, "erken tanıma" tecrübesinin de etkisiyle Berlin, Bosna Savaşı sırasında, güç odaklı teorilerin öngördüğü gibi birleşmeden kaynaklanan herhangi bir hegemon rolü üstlenmeye çalışmamış, uluslararası toplumla ve Almanya'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra benimsediği siyasi anlayışla büyük ölçüde uyum içinde politikalar izlemeye çalışmıştır. Savaş boyunca uygulanan çok taraflılık ve temkinlilik vurgulanarak Alman devlet kimliğinin temel özellikleri gündemde tutulmuş, mevcut devlet kimliğine aykırı davranıldığı düşünülmesi durumunda da tepkiler ortaya çıkmıştır. Böylece inşacı kuramın savunduğu devlet kimliği ve dış politika bağlantısı Almanya'nın Bosna politikası bağlamında da ortaya konmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye'nin ve Almanya'nın Bosna Savaşı'na yönelik dış politikaları karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve sosyal inşacı yaklaşımın bu incelemeye katkısı olup olamayacağı irdelenmiştir. Soğuk Savaş

sonrası dönemde her iki ülkenin geleneksel devlet kimlikleri geniş ölçüde tartışılmaya başlanmış ve alternatif kimlik önerileri ortaya atılmıştır. Türkiye'nin Batı Bloku içerisinde sahip olduğu eski stratejik konumunun sorgulanmaya başlaması hem içeride hem de dışarıda ciddi yansımaları neden olmuş ve Ankara hükümetlerinin dış politikada nasıl bir yön izleyeceği konusunda farklı yorumlar yapılmıştır. Bunun yanında, Türkiye 1990'larda başta Kürt meselesi ve İslami akımların güçlenmesi olmak üzere ciddi iç sorunlar yaşamıştır. Öte yandan yeniden birleşmeyi sağlayan Almanya'nın AB içindeki konumu güçlenmiş ve uluslararası toplumun birleşik Almanya'dan beklentileri artmıştır. Bosna Savaşı hem Almanya hem de Türkiye için yeni dönemde kimlik tartışmalarının yaşandığı döneme denk gelmiştir.

Bu çalışmanın vardığı temel sonuç iki ülkenin Bosna'ya yönelik yaklaşımlarını incelemeye inşacı kuramın katkıda bulunabileceği şeklindedir. Her iki ülke de kimliklerinin sorgulanmaya başlandığı bir dönemde Bosna Savaşı sırasındaki tutumlarıyla eski devlet kimliklerini devam ettirmeye çalışmışlardır. Türkiye aktif bir politika izleyerek uluslararası politikada hâlâ önemli olduğunu göstermeye çalışmıştır, öyle ki 1974 Kıbrıs müdahalesinden sonra Ankara'nın en aktif dış politikayı Bosna çatışmaları devam ederken izlediği gözlemlenmiştir. Türkiye gerçekten de savaş sırasında izlediği politikayla uluslararası alanda prestij kazanmış ve sorunun çözümünde rol oynamak isteyen tüm aktörler Türkiye'den yardım talep etmek durumunda kalmıştır. Almanya ise büyük ölçüde müttefiklerinin çabalarını takip etmekle yetinmiş ve bu sırada hâlâ Batı'nın güvenilir bir ortağı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Berlin yönetimi İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan devlet kimliğini devam ettirmeye özen göstermiş ve Almanya'nın herhangi bir hegemon iddiası olmadığını adeta kanıtlamaya çalışmıştır.

Bu çalışma ele alınan örnek olaylar temelinde, kimlik krizi yaşayan ülkelerin dış politikalarında inşacı kuramın açıklayıcı olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Ancak farklı dönemleri ve farklı ülkeleri ele alan yeni çalışmaların yapılması ihtiyacı mevcuttur. Ayrıca Wendt'in ortaya attığı "devlet kimliği" kavramı, daha fazla açıklama ve operasyonelleştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Özellikle devlet kimliğinin iç boyutunun daha fazla ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Başka bir deyişle, iç yapının ve faktörlerin devlet kimliğinin oluşumuna etkileri incelenmelidir. Bu çalışmada özellikle Türkiye bağlamında bazı iç meselelerin devlet kimliğine yansımaları sınırlı bir şekilde de olsa ele alınmaya çalışılmıştır. Ancak bu konuda daha fazla araştırmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- Axt, Heinz-Jürgen, "Hat Genscher Jugoslawien entzweit? Mythen und Fakten zur Außenpolitik des vereinten Deutschlands", *Europa Archiv*, Cilt 48, No 12, 25 Haziran 1993.
- Bach, Jonathan P. G., *Between Sovereignty and Integration, German Foreign and National Identity After 1989*, New York, St. Martin's Press, 1999.
- Banchoff, Thomas, "German Identity and European Integration", *European Journal of International Relations*, Cilt 5, No 3, 1999.
- "Beschluß des Bundeskabinetss zur Anerkennung der jugoslawischen Republik", *Bulletin*, No. 145, 21 Aralık 1991.
- Burg, Steven L. and Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Hercegovina, Ethnic Conflict and International Intervention*, New York, M.E. Sharpe, 2000.
- Bühl, Walter L., "Gesellschaftliche Grundlagen der deutschen Außenpolitik", Karl Kaiser ve Hanns W. Maull (der.), *Deutschland neue Außenpolitik, Bad I, Grundlagen*, Münih, Oldenbourg Verlag, 1994.
- Campbell, David, *Writing Security, United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Manchester, Manchester University Press, 1992.
- Chafetz, Glenn, Michael Spirtas ve Benjamin Frankel, "Introduction: Tracing the Influence of Identity on Foreign Policy", *Security Studies*, Cilt 8, No 2-3, 1998-1999.
- Checkel, Jeffrey T., "The Constructivist Turn in International Relations Theory", *World Politics*, Cilt 50, No 2, Ocak 1998.
- Çalış, Şaban H., *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler, Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi, 2001.
- Çandar, Cengiz, "Türkiye, Bosna-Hersek ve "Tarihle Barışmak"...", *Yeni Türkiye*, Cilt 1, No 3, Mart-Nisan 1995.
- Çetin, Hikmet, "Türkiye'nin Dış Politika Öncelikleri", *Yeni Türkiye*, Cilt 1, No 3, Mart-Nisan 1995.
- Dağı, İhsan D., "Transformation of Islamic Political Identity in Turkey: Rethinking the West and the Westernization", *Turkish Studies*, Cilt 6, No 1, 2005.
- Fuller, Graham E. et. al., *Turkey's New Geopolitics from the Balkans to Western China*, Boulder, Westview Press, 1993.
- Hacke, Christian, *Weltmacht wider Willen, Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*, Berlin, Ulstein, 1993.
- Horsley, William, "United Germany's Seven Cardinal Sins: A Critique of German Foreign Policy", *Millennium*, Cilt 21, No 2, 1992.
- Hunter, Shireen, "Bridge or Frontier? Turkey's Post-Cold War Geopolitical Posture", *The International Spectator*, Cilt 34, No 1, 1999.
- Huntington, Samuel, "The Clash of Civilizations", *Foreign Affairs*, Cilt 72, No 3, Yaz 1993.
- Jepperson, Ronald L., Alexander Wendt ve Peter J. Katzenstein, "Norms, Identity and Culture in National Security", Peter J. Katzenstein (der.), *The*

Culture of National Security, Norms and Identity in World Politics, New York, Columbia University Press, 1996.

Karayalçın, Murat, "Yeni Ufuklar ve Türkiye", *Yeni Türkiye*, Cilt 1, No 3, Mart-Nisan 1995.

Kramer, Heinz, *A Changing Turkey, The Challenge to Europe and the United States*, Washington, D. C., Brookings, 2000.

Lantis, Jeffrey S., *Strategic Dilemmas and the Evolution of German Foreign Policy Since Unification*, Westport, Praeger, 2002.

Lesser, Ian O., "Turkey's Strategic Options", *The International Spectator*, Cilt 34, No 1, 1999.

Libal, Michael, *Limits of Persuasion, Germany and the Yugoslav Crisis, 1991-1992*, Praeger, Westport, 1997.

Lynch, Marc, "Abandoning Iraq: Jordan's Alliances and the Politics of State Identity", *Security Studies*, Cilt 8, No 2-3, 1998-1999.

Mauß, Hanns W., "Germany and Japan: The New Civilian Powers", *Foreign Affairs*, Cilt 69, No 5, 1990.

Meiers, Franz-Josef, "Germany: The Reluctant Power", *Survival*, Cilt 37, No 3, Güz 1995.

Mühlen, Alexander, "Die deutsche Rolle bei der Anerkennung der jugoslawischen Sezessionsstaaten," *Liberal*, Cilt 34, No 2, 1992.

Özcan, Gencer, "Continuity and Change in Turkish Foreign Policy in the Balkans", Günay Göksu Özdoğan ve Kemâli Saybaşı, *The Balkans: A Mirror of the New International Order*, İstanbul, Eren, 1995.

_____, "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi", Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul, Buke, 2000.

"Presseerklärung des deutschen Verteidigungsministers, Volker Rühe, zur Entsendung von Seeaufklärern für die Unterstützung der UN-Embargoüberwachung in der Jugoslawien-Krise, abgegeben am 15. Juli 1992 in Bonn", *Europa-Archiv*, No 19, 1992.

Robins, Philip, *Suits and Uniforms, Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Seattle, University of Washington Press, 2003.

Schwegmann, Christoph, *Die Jugoslawien-Kontaktgruppe in den Internationalen Beziehungen*, Baden-Baden, Nomos, 2003.

Soysal, İsmail ve Şule Kut, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna-Hersek: Olaylar-Belgeler, 1990-1996*, İstanbul, OBIV-ISIS, 1997.

Thumann, Michael, "Between Ambition and Paralysis, Germany's Policy Toward Yugoslavia 1991-1993", *Nationalities Papers*, Cilt 25, No 3, 1997.

Türkeş, Mustafa, "Turkish Foreign Policy towards the Balkans: Quest for Enduring Stability and Security", İdris Bal (der.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Boca Raton, Brown Walker, 2004.

“Urteil des Bundesverfassungsgerichts über die Verfassungsbeschwerden gegen internationale Einsätze der Bundeswehr, verkündet in Karlsruhe am 12. Juli 1994”, *Europa-Archiv*, No 15, 1994.

Uzgel, İlhan, “Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar”, Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl*, İstanbul, Boyut, 1998.

Ünal, Hasan, “Bosnia II – a Turkish critique”, *The World Today*, Cilt 51, No 7, Temmuz 1995.

Wendt, Alexander, “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics,” *International Organization*, Cilt 46, No 2, 1992.

_____, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.

Yararlanılan Diğer Süreli Yayın ve Gazeteler

Archiv der Gegenwart

Bulletin

Cumhuriyet

The Economist

Frankfurter Allgemeine Zeitung

Hürriyet

Keesing's Record of World Events

Milliyet

Neue Zürcher Zeitung

Nokta

Rheinischer Merkur

Sabah

Der Spiegel

Süddeutsche Zeitung

Der Tagesspiegel

Turkish Probe

Web Adresleri

<http://www.bundesregierung.de/static/pdf/gg.pdf>

http://www.bundestag.de/htdocs_e/info/030gg.pdf

<http://www.turkishembassy.org>

Summary

This study aims to explain the evolution of the foreign policies of Turkey and Germany toward the Bosnian War between 1992-1995. The analysis concentrates on how the search for new identities in the post-Cold War period affected the policies of Turkey and Germany toward the problem of the collapse of Yugoslavia.

Both Turkey and Germany had well-established state identities in the bipolar structure of the international system. Turkey became a member of NATO and a part of the Western bloc and played an important role in preventing the spread of the "communist threat". Germany was also another member of the Western bloc that also had borders with Eastern bloc countries. Its state identity was formulated in the post-Second World War era as a European and multilateral state based on the lessons drawn from the war.

However, the collapse of the Soviet Union and subsequent developments in international politics presented both countries with new challenges. As the Soviet threat vanished, Ankara needed to find a new place in the international system. It could not escape the identity crisis caused by these developments. Unlike Turkey, Germany benefited from the destruction of the Cold War structures. It could realize its decade-old dream of reunification with the Democratic Republic of Germany thanks to the end of the bipolar world.

Although the content of the discussions on alternative state identities was different in the Turkish and German cases, the common point was that both countries experienced an identity crisis in the aftermath of the Cold War. Substantial controversies emerged regarding their formulation of foreign policy.

The conflict in Bosnia took place at the very time when Turkey and Germany were experiencing this identity crisis. Turkey launched many diplomatic initiatives in order to convince the international community of the necessity of military intervention from the beginning of the violent conflict. It argued that the Belgrade regime could not be prevented from using force any other way. It also played the role of guardian for the Bosniaks. It brought their worries and suffering to the attention of international institutions. As a result of the reluctance of the international community to use force, Turkey began another initiative for lifting the embargo against the Bosniaks. The Turkish argument was that since the Serbian side was already militarily powerful, the current embargo was only against the interests of Bosniaks because it deprived them of the right to self-defense. Turkey participated in almost every action of the international organizations to stop the bloodshed.

However, Germany remained very cautious in its attitude toward Bosnia. Because of the criticisms it faced due to its early recognition of Slovenia

and Croatia, it was especially careful not to be perceived as acting unilaterally. Even its participation in international monitoring missions was coupled with internal dissent. Even though the Federal Constitutional Court clarified the position of the Basic Law concerning the out-of-area missions, its passive attitude remained.

This study argues that constructivism can be a useful framework to make sense of the Turkish and German positions in the Bosnian War. Turkey pursued an active policy because it wanted to prove to the Western world the continuation of its importance in the international politics in the new era. During the Bosnian War, Turkey followed one of the most assertive foreign policies of the republican era. This was because of the identity crisis that Turkey was living through. As a result of its initiatives in the Bosnian conflict, it gained important international prestige because it could play the role of a bridge between the Bosniaks and the international community. On the other hand, by following in the footsteps of its partners, Germany attempted to show that it was still a reliable ally of the West.

The study showed that constructivism can be a useful tool to understand foreign policies of states that experience a crisis of state identity. If a country's power increased and its status in the international system improved, it would not necessarily lead to hegemonic or unilateral policies. In foreign policy analyses, the established identities of states could be determining factors in influencing the attitudes of the states in international politics. Turkey and Germany are relevant examples. Since both of them wanted to maintain their former identities as reliable Western allies, they developed their policies during the Yugoslav conflicts accordingly.